

1. ALGUNES CONSIDERACIONS

El present article és fruit d'una feina de recopilació no específica. Ens explicarem. Amb motiu d'altres treballs vam haver d'acudir al departament de protocols notarial de l'Arxiu Provincial de Castelló. Hi es conserven un bon recull d'aquestes sèries documentals, que abracen fonamentalment els segles XVIII i XIX. Mentre cercàvem el motiu de les nostres investigacions concretes, centrades en el període divuitesc, vam anar prenent nota d'aquells documents que trobàvem a l'atzar i on apareixien per un motiu o altre noms de treballadors de l'art. Ara, ordenades i explicades aquestes notes, hem cregut oportú publicar-les.

Partint d'aquesta consideració prèvia podem extreure tres conclusions. La primera que no figuren ací totes les referències que puguen existir en els volums notarial conservats. Aixó hauria exigít una feina conscient i metòdica de buidat que nosaltres simplement no hem fet, perquè no era aquest el nostre propòsit. La segona que convindrà, quan més aviat millor, mamprendre aquesta laboriosa i pacient feina, perquè si de una recerca no intencionada s'ha tret aquest fruit que, modestament, ens sembla apreciable, és evident que posats a fer-ho ben fet, el resultat hauria estat molt més abundant. Només en el cas de les cartes de pagament i els contractes o compromisos, podem assegurar que res ha quedat per replegar, tret d'error involuntari.

L'última és que el lector o lectora trobarà ací de tot. Des dels documents inèdits més valuosos, referits a contractes d'obres, orgues o retaules, fins a les sencilles transaccions immobiliàries on intervenen algun o alguns dels mestres que es van guanyar la vida treballant la pedra, la fusta, l'argent o element tan eteri com la música. Ens ha semblat que la sola menció de la seua existència, en un estadi summament elemental com el de la història de l'art a les comarques septentrionals del País Valencià, era suficient per reservar-los un espai. Ultra el desdeny que tradicionalment ha patit aquest tipus d'informacions menors, ha provocat que avui ens trobem de vegades colgats en un garbuix d'autors amb el mateix nom, sense saber ben bé qui és qui, entre altres efectes perversos.

Per evitar repeticions innecessàries no hem reproduït ací els documents del mateix origen que ja hem publicat en altres ocasions, fonamentalment en el treball sobre les esglésies de planta de saló de la *Fundación Dávalos-Flétcher* i en el dedicat als artífexs que laboren a Vila-real en el decurs del segle XVIII, que va eixir en el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*.

Tot i que som conscients que hauria quedat millor posar al darrere la informació complementària referida a cada autor, açó representava multiplicar considerablement l'extensió del treball, sortint amb escreix del que seria un article per entrar en una publicació individualitzada. I no diem que el tema no s'ho meresca, sinó que volem sencillament explicitar les nostres limitacions i les de la publicació que amablement ens acull. Estem segurs que la persona interessada no trobarà cap inconvenient a l'hora de consultar les respectives biografies i activitats en la bibliografia a l'ús.

Pel que fa a l'estructura de l'article, hem agrupat a l'inici els arguments obtinguts dels documents que ens han semblat més interessants, bé perquè parlen d'edificis, fets o obres de gran contingut històric o de rellevància des del punt de vista de la història de l'art, bé perquè ajuden decisivament a aclarir qüestions pendents referides a nissagues de gran nomenada professional i de confussa vida, com ara els Ochando. La segona part està constituïda per la resta de notícies, seguint una classificació alfabètica dels diferents autors.

Parlant de famílies ens veiem obligats a esmentar als Dols, per l'interés que suscita en nosaltres la seua producció i per les repercussions que sense dubte degué tindre la seua intervenció documentada en algunes de les obres senyeres que es van bastir entre nosaltres en bona part del període divuitesc. Molt lamentem dir que, així com en el cas dels Ochando ja veiem el final del camí quant al seu arbre genealògic, no passa el mateix amb els Dols, si bé creiem haver aportat ara elements que poden introduir una certa dosi de lògica en les seues intrincades relacions de parentiu. De tota manera ja avancem que cada vegada estem més segurs que els Dols arrelats a Castelló des de feia temps, són diferents al Joseph Dols que arribarà amb novetats constructives procedents de les terres aragoneses de la frontera. Nascut a las Parras de Castellote, bé podria ser que hagués estat pel fet de ser son pare el responsable d'alguna obra en aquesta població o voltants, la qual cosa no eliminaria els seus lligams amb l'estirp ubicada a Castelló, però aleshores quedaria sense explicar el parentiu que manté amb gent d'aquesta vila, entre d'altres l'arquitecte Joseph Ayora, nebot seu i també oriund de la població aragonesa. El seu experimentalisme en plantes i alçats, derivat en bona part del segle XVI italià, constitueix una novetat a les nostres terres. El temple del Portell i, sobre tot l'ermita de Sant Marc a Olocau, són més connectables amb l'ambient que es viu a les veïnes terres per aquestes dates¹ que al de les comarques valencianes del nord, més conservador i que només a partir dels anys cinquanta, coincidint precisament amb la presència d'arquitectes aragonesos, com ara Dols o Nadal, començarà a obrir-se decididament cap a novetats estructurals.²

També creiem haver aportat elements per a la dilucidació de cadascuna de les personalitats en el cas dels Bueso, dels Pagés (o Pachés, com passaran a dir-se després de la guerra de Successió i la consegüent castellanització obligatòria) i dels Vilallave, clans que, juntament amb els Dols, protagonitzaran la major part de l'activitat edilícia del segle XVIII a les nostres terres, prolongant-se en algun cas fins al XIX.

1. ARCE OLIVA, E., "Concentración centralizada y expansión axial en la arquitectura religiosa turolense de los siglos XVII y XVIII", *Stadium*, Colegio Universitario de Teruel, Universidad de Zaragoza, Terol, 1987.

2. BAUTISTA GARCIA, J.D., *Esglésies-saló del segle XVIII a les comarques valencianes*, Fundación Dávalos-Flétcher, Castelló, 2002

2. OBRES I AUTORS

2.1. L'ermita de la Mare de Déu de l'Adjutori de Benlloch

No és cap novetat que aquesta ermita fou aixecada per Joseph Vilallave entre el 1729 i el 1742.³ Ara podem aportar el document pel qual aquest mestre d'obres reconeix haver cobrat l'import en què es van ajustar les obres, datat l'1 d'abril del 1742.⁴ Aixó ens fa situar l'acabament del procés constructiu a començaments del 1742, i no el mes de setembre com s'ha assegurat en alguna ocasió.⁵

Si més no esdevé curiós que aquest mestre no sàpiga signar, cosa que ens fa cavil·lar sobre la situació d'analfabetisme i escassa cultura llibresca d'alguns dels nostres constructors de l'època. I això tenint en compte que Vilallave no és un qualsevol, sinó que forma part de l'elit del seu camp a l'àmbit local en el darrer quart del segle XVII i primer del XVIII. També esdevé instructiu pel que fa a la situació social dels manobres, que, per cert encara careix quasi absolutament de treballs il·lustratius, l'obligació que signa el mateix mestre en la mateixa data amb els administradors de la citada ermita, per la qual es comprometia a retornar uns diners que els havia emprat.⁶

També són coneguts altres detalls referits a la seua construcció, com ara les successives visures que hi efectuen els mestres Pedro Gonell, Francisco Garafulla, José Antonio Simó, Antonio Grancher i Pedro Juan Pellicer.⁷ No ho era, tanmateix, la visura que realitzaran el 12 de febrer del 1748 frai Bernardo de la Purificación i Joseph Palao trobant diverses millores i carències.⁸

2.2. L'altar de sant Joan Baptista de la parroquial de Borriol

Aquest retaule i el seu daurat, que farà Balthasar Ortí, d'Onda, són producte de l'herència de Mossén Antonio Juan Cerdá, segons carta de pagament a aquest artífex que s'expedeix davant Antonio Renau el dia 30 d'octubre del 1730. No s'especifica l'autoria de l'obra.

2.3. Un reliquiari de sant Vicent per a Borriol

El dia 29 de setembre del 1749, davant el notari José Artola, el llicenciat Vicent Pallarés signa el document de donació d'una relíquia de sant Vicent Ferrer a la vila de Borriol. S'observa que va col·locada dins d'un reliquiari ovalat. L'autèntica està signada el 15 d'abril del 1746 per Juan de Media Rosillo, Vicari General del Bisbat de València. No s'especifica autor.

2.4. L'església de Cabanes

Andreu Valls ja havia publicat el nom del mestre d'obres que va dirigir les de l'església de Cabanes des del 1750 fins al 1764, en què es dona per acabada, al costat d'un ignorat mestre de

3. GARCÍA BELTRÁN, J.M., *Nuestra Señora la Virgen del Adjutorio. Benlloch*, Diputació de Castelló, Castelló, 1998, p. 49.

4. Doc. I.

5. GARCÍA BELTRÁN, op. cit.

6. Doc. 2.

7. GARCÍA BELTRÁN, op. cit., pp. 50-53.

8. Doc. 3.

València.⁹ El dia 7 d'octubre del 1764 Pablo Ferrer, “*vecino y morador*” de Cabanes, manobre i mestre de l'obra de la fàbrica de l'església atorga carta de pagament pel seu treball, que deixa acabat, a falta només del “*cimborio*” i del campanar. Del preu total estipulat en els capítols del contracte signat en el seu dia, faltaven per pagar 550 lliures, de les quals es rebaixen 300 lliures per aquestos elements que no s'havien fet.¹⁰ Les 250 lliures que quedaven les cobrarà Ferrer el dia 4 de desembre del 1766, declarant-se ja veí de la Serra d'en Garcerà,¹¹ amb total seguretat pel fet d'estar-hi treballant en el seu temple parroquial.¹² Tal vegada el mestre de València del qual no es cita el nom, tinga relació amb Atanasio León i Juan Bautista Minguez, els quals documentem a Cabanes el 1768, com es pot veure en l'apartat següent, tot i que també podrien trobar-s'hi amb motiu d'una visura o de veure com acabar les parts no realitzades per Ferrer.

2.5. L'ermita de la Mare de Déu de Lledó

L'edifici, concebut per allotjar la imatge d'aquesta advocació mariana, venerada a la ciutat de Castelló, va conèixer un accidentat procés constructiu, degut en bona part a la insuficiència de cabdals i a les escasses i pobres almoines que rebia. Tan decisiu condicionant va obligar als succesius responsables de les obres a anar improvisant sobre la marxa, provocant quasi sempre una reducció de les aspiracions i dels projectes arquitectònics, redactats alguns per mestres de tan alta volada com Joan Ibañez o Juan Joseph Nadal.

Començat el 1655 amb plànols de l'esmentat Ibañez,¹³ serà de nou bastit el 1724 seguint dissenys de Pedro Juan Labiesca, interrompent-se-se les obres el 1734.¹⁴ L'ensorrament de la cúpula i l'amenaça de ruïna de la resta obliguen a demanar nous plànols. Tant Juan Joseph Nadal com Juan de Roxas presentaran les seues propostes, preferint-se la del segon,¹⁵ que no ens ha arribat.

Ja se sabia mercès a l'extensa relació de treballs d'investigació que s'hi han dedicat, que l'impuls definitiu per acabar les obres es mamprén el 1762 i que seran els mestres Joseph Gascó i Joseph Argente els encarregats de tirar-lo endavant, no sabem si seguint els plànols de Roxas o ideant-ne uns de nous.¹⁶ Francés i Camús publicà en el seu dia els documents de l'arxiu municipal de Castelló on es reflecteix l'encomana a aquestos artífexs valencians.¹⁷

L'Arxiu de Protocols ens ha proporcionat la notícia que el 12 de desembre del 1767 Gascó i Argente es donen per pagats del que se'ls devia de l'obra de Lledó i, per tant és aquesta la data en què acaba oficialment el seu contracte amb els administradors de l'ermita.¹⁸

9. “*Sus primeros artífices fueron un arquitecto de Valencia y el maestro de obras Pablo Ferrer; Manuel Mora y su oficial Tomás Vilanova, naturales de Vall d'Uixó*”; Andreu Valls, G., *Noticias históricas de la villa de Cabanes*, Cabanes, 1988, p. 81. L'autor no aporta la documentació que li serveix de font, ni en fa cap referència.

10. Doc IV.

11. Doc V.

12. MONTOLIO TORÁN, D. i OLUCHA MONTINS, F., *La Serra d'en Garcerán. Una parròquia als segles XVII i XVIII*, Diputació de Castelló, Castelló, 2002, s/p.

13. SÁNCHEZ GOZALBO, A., “La iglesia de Nuestra Señora del Lledó y el arquitecto Juan Ibañez”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, tom XXI, Castelló, 1945

14. FRANCÉS CAMÚS, J.M., “La Basílica de Madona Santa María del Lledó”, *Butlletí del Centre d'Estudis de la Plana*, Castelló, 1987, pp. 87-88.

15. FRANCÉS I CAMÚS, J.M., “Juan José Nadal, constructor de l'Arxiprestal de Vila-real”, *Butlletí del Centre d'Estudis de la Plana*, núm. 1, Castelló, 1985.

16. Ibídem, *Historia de la basílica de Lledó*, Diputació de Castelló, Castelló, 1999, pp. 182-183.

17. ATENCIÓ HO HE DE MIRAR!!!!!!!!!!!!!!

18. Doc. 6.

A continuació es registra també la venda d'unes terres per poder efectuar l'anterior pagament, dada que no fa més que ratificar l'estat de penúria econòmica, al qual ja hem fet referència com una constant en la gènesi d'aquesta construcció.¹⁹

D'altra banda en document signat el dia 7 de novembre del 1736, davant el notari Luis Brega, Joseph Marco, escultor, veí de la Vall d'Uixó, s'obliga a fer un retaule de fusta de pi per a la capella de sant Pere Apòstol d'aquest temple, per preu de 55 lliures, segons planta signada per Juan Vilarroig, administrador de l'herència del difunt Pedro Brega. S'afirma que ha d'estar acabat per a la Pasqua de Resurrecció del 1737.²⁰ Aquesta obra no ha arribat a nosaltres i no en coneixem cap documentació gràfica que ens permeta jutjar-lo.

2.6. Les noves Ordenances del Gremi de Manobres i Pedrapiquers de Castelló

El 1774 el poder dels gremis anava cedint terreny davant la influència cada vegada més gran de les reials acadèmies, procés que culminarà amb les pragmàtiques del 1777 i del 1784, establint la censura prèvia d'aquestes institucions pel que fa a retaules, bastiments i tota altra encomana relacionada amb les belles arts.

Serà precisament en aquest any quan, malgrat els nous vents que bufaven des de la cort, assistim a l'elaboració d'unes noves ordenances per les quals s'havia de regir l'antic gremi de manobres i pedrapiquers de Castelló. Seran aprovades pel rei i pel Consejo de Castilla el dia 24 de març del citat 1774. Sense conèixer de moment les anterior ordenances, és difícil establir les comparacions que ens haurien permès saber les renovacions que s'hi introdueixen. El document va precedit de les ordenances de sastres, soguers, espartenyers i sabaters també de Castelló, aprovades totes en la mateixa data, que no es reproduïen, així com tampoc reproduïm algunes consideracions paral·leles de poc d'interès per al tema que ens ocupa.²¹

2.7. El mecenatge arquitectònic del bisbe Climent

El bisbe Joseph Climent (Castelló, 1706-1781) ocupa un lloc imprescindible en els estudis d'història de la il·lustració valenciana del segle XVIII. El seu reconegut deixeblat de Mayans, la importància de la seu de Barcelona que va ocupar del 1766 al 1775, els seus contactes amb el jansenisme europeu i els plantejaments reformistes en el marc de l'ortodòxia catòlica, que el van portar a enfrontar-se tant amb els jesuïtes com amb el regalisme de Campomanes i amb els corrents laicistes i anticlericals derivats dels enciclopedistes, amb Voltaire al davant, el fan emergir com una figura atractiva i digna d'atenció. No anem a detindre'ns més en l'anàlisi de la seua personalitat ni en les repercussions de la seua activitat religiosa, caritativa i cultural, perquè no és aquest el lloc i perquè altres investigadors ja ho han fet.²²

19. BERNARDO VICENTE, 12/12/1767.

20. Doc. 7

21. Doc. 8.

22. TORT, F. *El Obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1781)*, Barcelona, 1981; Llidó, Joan *El castellanense Joseph Climent. Teólogo y obispo Reformador*, Castelló, 1981; Albiñana, S. "José Climent y la creación de la Cátedra De Locis Theologici en la Universidad de Valencia", *Anales Valencinos*, 13, pp. 1-26; Sánchez Adell, J. "El obispo Climent y una pieza valiosa de nuestro patrimonio bibliográfico", *Centro Cultural Provincial "Las Aulas"*, Diputació de Castelló, 2000, pp. 12-27.

Un aspecte important de la seua formació, els llibres que posseïa, ja ha estat també adequadament estudiat²³ i és en el que ara ens fixarem. Entre els 484 títols, distribuïts en 1.126 volums de la seua biblioteca, n'hi ha molt pocs que tinguen com a tema qüestions artístiques. De fet només s'hi troben el "*Catalogo di gli antighi monumenti dissotterzati dellà descoperta di Ercolano*" i el "*Disegno del Reale Palazzo di Caserta*", impresos ambdós a Nàpols el 1754 i el 1756 respectivament i, aixó sí, els estatuts de les reials acadèmies de San Fernando de Madrid, de San Carlos de València i de Buenas Letras de Barcelona, amb les distribucions de premis, impresos en diferents anys i llocs.

La presència dels estatuts que regien aquestes institucions acadèmiques ens permet aproximar-nos a la figura de Climent, que si bé no preocupat directament per les qüestions artístiques, coneix i està disposat a acatar els criteris que emanaven d'elles, d'acord amb el seu caràcter de personatge il·lustrat, ben connectat amb aquells que espentaven la renovació dirigista de l'arquitectura.

Com a conseqüència directa d'aquesta submissió tenim que la Capella i altres dependències de la Casa d'Orfes de Castelló, els planols de les quals, fets per Gilabert el 1779, va poder revisar personalment abans de la seua mort, exemplifiquen diafanament els preceptes acadèmics, mentre que en la petita capella de les Aules de la mateixa ciutat, començada el 1787 i inaugurada el 1791, de la qual es farà càrrec el seu marmessor, Joaquín Segarra, es torna a recuperar l'arquitectura local de tradició barroca clàssica de quaranta anys abans. El fet s'adiu perfectament amb els escarafalls organitzats per Segarra per obrir al culte el minúscul espai eclesial de les Aules, i el to exagerat dels seus panegiristes, que de bon segur no haurien plagut l'esperit auster del difunt bisbe.

2.7.1. *El Col·legi d'Orfes de Sant Vicent Ferrer de Castelló*

Construït, per voluntat del bisbe Climent en terrenys de la seua casa pairal i d'altres afegits, agarrant com a model la mateixa institució de la ciutat de València, hagués constituït sense dubte l'edifici set-centista més interessant de Castelló. Ara, incomplet, encara ofereix suficients motius de gaudi al visitant, sobretot pel que fa a la façana, allindada, amb escuts ovalats als extrems i làpida amb inscripció al centre, a la capella, d'una nau amb volta de canó rebaixada en el tram de l'absis i d'aresta també rebaixada en la resta i a l'inacabat i imponent claustre amb arcs de mig punt sobre pilastres.

Curiosament el llibre de comptes d'aquesta institució, que sense dubte ens hauria aportat algunes dades interessants, està registrat en l'inventari dels papers de l'Arxiu de Protocols, però ha desaparegut. És una llàstima que l'actuació d'algun desaprensiu ens haja privat d'aquest patrimoni col·lectiu.

Eduardo Codina el va consultar per treure algunes dades soltes, incloses en el seu treball sobre artistes i artesans a Castelló en el segle XVIII.²⁴ Per fi Olucha dedica un acurat article al Col·legi, establint com a data de començament de les obres el 1786 i d'acabament el 19 de juliol del 1789, adjudicant el projecte a Antonio Gilabert Fornés (1716-1792), que el confeccionaria el 1779.²⁵

Per la nostra part podem aportar ara l'interessant procés de compra de cases adjacents a la pròpia del bisbe, previ al començament de les obres. La raó que apareix explicitada en tots els casos no deixa de ser representativa de la nova mentalitat academicista i així s'al·lega en l'adquisició de la del

23. GARCÍA LLAMAZARES, P. i GIL VICENT, V., "La biblioteca del Obispo Climent (1781)", *Bulletí del Centre d'Estudis de la Plana*, núm. 3, Castelló, 1985, pp. 63-82.

24. CODINA ARMENGOT, E., "Artistas y artesanos del siglo XVIII", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. XXII, Castelló, 1946.

25. OLUCHA I MONTINS, F., "Sobre la Casa d'Orfes", *Gaiata* 8, Castelló, 1987, s/p, i "Manifestacions artístiques al segle XVIII castellanenc", en *Isabel Ferrer i el seu temps. Castelló al segle XVIII*, Diputació de Castelló, Castelló, 1993, pp. 79-102.

llaurador Francisco Blasco “(º) pues sin ella no podia perfeccionarse la fabrica y construcción de dicha Casa Colegio ni tener la proporcion de buena arquitectura tan encargada por su Magestad y sus reales Academias en las obras publicas (º)”.²⁶

El bisbe Climent signa el seu testament el dia 14 de desembre del 1776. En ell estableix el llegat i les disposicions referides al Col·legi, deixant així palesa de manera legal la seua voluntat de crear-lo. Amb tot la seua intenció ja havia donat alguns passos prèviament. Els més importants qualitativament i els que més en interessien són aquestes compres d'algunes cases que estaven situades als voltants de la seua, per tal que el projecte assolira les seues autèntiques dimensions i pogués portar-se a la pràctica d'acord amb aquells postulats arquitectònics que acabem de veure. Curiosament la primera casa que es compra, el 15 d'abril del 1776, és la del mestre d'obres Joseph Dols de Joseph, situada al carrer Gombau. Apareixen en aquesta compra Joseph Bueso i Francisco Dols com a perits i Joseph Balaguer com a fiador.²⁷ Aquest Balaguer era oncle de Dols de Joseph, el propietari, qui havia estat casat amb una tal Vicenta Bastant. En el document apareix reflectit el penós estat en què es trobava la casa i la misèria en què vivia la família.

La següent de les cases es compra el 8 d'agost del 1777.²⁸ A partir d'ací el procés s'atura i no es tornarà a reprendre fins al 1785, ja traspasat el bisbe, amb la ja citada de Francisco Blasco. La de Miguel Comín s'adquireix el 13 de setembre, la d'Agustín Bernal el 18 de novembre i la de María Teresa Gueña el 22 del mateix mes i any. En l'any següent, el 6 d'abril, es compra la de Manuel Cruzado i poc després, el 31 de juliol, s'arriba a un acord amb Joseph Aparici per cedir un tros de la seua casa al Col·legi, rebaixant la teulada de manera que no “(º)impida la luz y ventilación a dicho hospicio (º)”.²⁹

2.7.2. Les Aules de Gramàtica de Castelló

De fundació medieval, van experimentar intenses reformes gràcies al llegat del bisbe Climent.³⁰ Aquestes obres segons la bibliografia tradicional començaran el 1787 i acabaran el 1791, data en la qual s'inaugura oficialment la capella de la institució.³¹ Bé que reformades en el decurs dels segles, subsisteixen encara en allò fonamental, havent experimentat recentment una encertada restauració la seua petita capella, d'una nau, trams separats per pilastres adossades i volta de canó amb llunetes i arc al biaix, que presenten discreta decoració rococó en guix.

Constitueix un bloc compacte de planta rectangular, amb planta baixa i una altura, cobert amb teulada de teules a doble vessant. La façana, amb la seua noblesa austera, presenta una porta allindada, treballada en carreus, enmig de dues finestres rectangulars. El pis de dalt s'obri al carrer mitjançant tres finestres rítmicament situades, cobertes amb trencaigües sobre permòdols classicistes.

Hem trobat en el decurs de la nostra recerca uns documents que poden alterar l'estat de la qüestió i que ens assabenten que les obres de l'edifici ja s'havien mamprés l'any 1777, és a dir en vida del bisbe. Així el dia 9 de desembre d'aquell any s'estableix formalment davant el notari que Francisco

26. BERNARDO VICENTE 7/9/1785.

27. *Ibidem*, 15/4/1776.

28. *Ibidem*, 8/8/1777.

29. *Ibidem*, 31/7/1786.

30. OLUCHA I MONTINS, F., “Las Antiguas Aulas de Gramática de Castellón”, *Centro Cultural Las Aulas*, Diputación de Castellón, Castelló, 2000, pp. 30-57; Fumanal Pagés, M.A., *Castellón 750 años. Imágenes para una historia*, fitxa corresponent a “Cáliz”, Castelló, 2002, pp. 102-105.

31. *Ibidem*.

Dols³² té al seu càrrec el desenvolupament de les obres³³ i alguns dies després ell, juntament amb Manuel Segarra, que feia els treballs de fusteria, demanen autorització per talar uns pins que s'hi necessitaven.³⁴

Vist açò i el contingut bastant explícit de la documentació, nosaltres trobem que seria convenient pensar que l'edifici en si té una datació anterior a la que ha vingut adjudicant-se-li, ubicable en la dècada dels setanta i vuitanta, mentre que la capella i altres obres complementàries serien les que comencen el 1787 i acaben el 1791. En aquest sentit s'ha de interpretar l'oració que pronuncià Martín y Picó amb motiu de l'acte solemne de benedicció, que fa referència en tot moment a la capella i no a la resta del recinte.³⁵

2.7.3. *La casa del confessor del monestir dels Àngels de Barcelona*

El que va ser bisbe de Barcelona no deixa de tindre present en cap moment aquesta condició en el decurs del seu retir castellonenc. Així el 20 de febrer del 1778 fa una donació a la casa i comunidad de terciàries de sant Domènec, recordant el seu extremat estat de pobresa.³⁶ Un any després realitzarà un altre do que ens interessa més per contindre components arquitectònics. Es tracta de la construcció d'una casa per al confessor al convent dels Àngels d'aquella ciutat, que probablement és el mateix, donat que s'especifica que també és de dominiques terciàries.³⁷

2.7.4. *Les escoles de València*

En treballs i fragments biogràfics dedicats a aquest personatge hem llegit que va crear una escola de primeres lletres a València.³⁸ En realitat van ser dues les escoles que mantenia el bisbe Climent a d'aquella ciutat, concretament en la malauradament desapareguda parròquia de Sant Bertomeu, d'on va ser capellà. Estaven ubicades una al carrer de Morvedre, en el Col·legi de Sant Pere Nolasc, de l'orde de la Mercè i l'altra dins la ciutat, al costat del forn Cremat, en casa pròpia de la parròquia.

En document del notari Bernardo Vicente, datat el dia 27 de juliol del 1776, Climent destinarà a aquestes escoles una dotació econòmica, per tal d'assegurar la seua continuïtat.

És fàcil sospitar que molt probablement els edificis d'aquestes escoles, tant si preexistien com si eren de nova planta, haurien necessitat en algun moment una intervenció arquitectònica. Amb tot no podem ser més explícits ni estem autoritzats a establir cap suposició fiable, perquè els documents no hi esmenten res.

32. Mirar en "Altres notícies" més novetats sobre aquest mestre d'obres.

33. Doc IX.

34. Doc X.

35. *Oracion que con motivo de la solemne bendicion del oratorio publico erigido en honor de la SS. Virgen de la Sabiduria y San Nicolas Obispo en las Aulas de Gramatica, que edificó a sus expensas el ilustrisimo señor obispo Don Joseph Climent en la villa de Castellon de la Plana, su patria, dia 6 de diciembre de 1791.*

Con asistencia de ambos cabildos

Dixo

El M.R.P.P.do Fr. Manuel Martin y Picó del orden de predicadores, rector que fue del Real Colegio de Santo Domingo de Tortosa. Y revisor general de libros, primera edició Benito Monfort, València, 1792, ed. Facsímil, Diputació de Castelló, Castelló, 2000,

36. BERNARDO VICENTE, 20/2/1778.

37. *Ibidem*, 4/2/1779.

38. Veure nota 22.

2.8. El patronat del convent de Sta. Bàrbara de Castelló

El convent de franciscans de Santa Bàrbara de Castelló es funda el 18 de març del 1502 en la primitiva ermita d'aquesta advocació i va subsistir amb les successives reformes dels temps fins que en la passada dècada dels anys seixanta del segle XX va ser bàrbarament enderrocat, a causa de l'especulació.³⁹

Al seu interior destacaven l'església, construïda entre 1597 i 1620, d'una nau i capelles entre contraforts i el claustre, interessantíssim, de dues plantes, la primera amb arcs de mig punt sobre pilastres, que presenten al front altres pilastres toscanes adossades ordenant els paraments i la segona obrint vans directament sobre la cornisa, emmarcats per pilastres sobre permòdols que sustenten arcs rebaixats, aportant un curiós ritme ondulant i repetint el mateix sistema de pilastres al front.

El dia 15 de novembre de l'any 1761 la comunitat acorda cedir el patronat del convent a Félix Tirado,⁴⁰ a canvi de substanciosos avantatges econòmics. En contrapartida els Tirado podrien construir el seu panteó familiar als peus de l'altar major i podrien posar l'escut d'armes familiar al citat altar major i també a la porteria.⁴¹

La manca absoluta de criteris que va presidir l'enderrocament d'aquest edifici no ens permet assegurar ara per ara que encara subsistira la dependència mortuòria ni els escuts que assenyala el document, després dels usos hospitalaris i militars a què va ser destinat en el decurs del segle XIX i XX, ni coneixem tampoc cap fotografia que els mostre.

2.9. Quatre campanes per al campanar de Castelló

El dia 23 de desembre del 1788 s'havien signat unes capitulacions amb Pasqual Roses, de Benisoda per fer quatre campanes per a la torre de Castelló. Passats quasi dos anys es bada l'anomenada "*dels Àngels*". Per tal d'evitar plets el fundidor accepta tornar-la a fer debades en document signat el dia 28 d'octubre del 1790.⁴²

2.10. Autorització per construir en la vall de les muralles de Castelló

El 1792 trobem documentat un important procés urbanístic a la ciutat de Castelló. Es tracta de la venda a particulars de les terres comunals que formaven la vall o fossat de les muralles.

En la pràctica açò suposava la inutilització d'aquest sistema de defensa, perdut com paret mitgera entre vivendes. Ja hem dedicat una possible explicació a aquest fet en un altre article referit al cas de Vila-real, en estricte paral·lelisme tant procedimental com cronològic amb el de la capital de la Plana Alta.⁴³ En una època de guerra declarada amb França i quan les muralles encara són plenament necessàries, com demostraran alguns anys després les guerres del Francés i carlistes, no és fàcil trobar una explicació pràctica a aquesta venda. Deiem allí que tal vegada convindria relacionar-la amb el

39. DÍAZ MANTECA, E., "La ermita de santa Bárbara y el convento de Franciscanos de Castelló (S. XV-XIX)", *Penyagolosa*, Diputació de Castelló, Castelló, 1999, pp. 19-29.

40. Per a més informació sobre Félix i la resta de membres de la família Tirado i el seu auge econòmic en aquesta època, Gimeno Sanfeliu, M.J., *Patrimonio, parentesco y poder. Castelló (XVI-XIX)*, Diputació de Castelló, Castelló, 1998.

41. BERNARDO VICENTE, 15/11/1761.

42. *Ibidem*, 28/11/1790.

43. BAUTISTA I GARCIA, J.D., "Notes sobre obres i artistes del segle XVIII a Vila-real", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, tom LXXVIII, Castelló, 2002, p. 271.

caràcter de viles austracistes, i, per tant, potencialment traïdores, que malgrat el pas dels anys no s'hauria esborrat del tot. Considerant l'expansió dels ravals tant a Castelló com a Vila-real, hauria estat possible una sencilla explicació urbanística si paral·lelament a la destrucció dels antics s'hagueren bastit uns nous murs, abraçant un perímetre més ampli i englobant els nous barris, com es farà més tard a Castelló, davant el perills que suposaven les tropes carlines, però això no va anar així.

Algunes de les persones que compraran aquestes terres són José Ribelles, "*maestro aparejador de la carretera de Barcelona*" i el mestre d'obres Francisco Dols⁴⁴ i el també mestre d'obres Nicolás Dols.⁴⁵ Molt probablement aquest José Ribelles, és el famós arquitecte, més conegut amb el nom de Bartolomé, que tingués un nom compost, és a dir José Bartolomé o Bartolomé José, sense descartar alguna altra personalitat que ara se'ns escapa. En tot cas la compra la fa per pur afany especulatiu, donat que poc després, el 16 d'agost del mateix any ja ha reventat el seu tros.⁴⁶

2.11. Els escultors Ochando

El problema d'homonímia i alguns trets bàsics de la trajectòria de les diferents generacions de la nissaga Ochando d'escultors, han estat magníficament tractats per Ferran Olucha i Montins,⁴⁷ Nosaltres podem aportar alguns altres documents al debat, que al nostre entendre ajuden a clarificar aspectes que quedaven foscos. L'orige geogràfic n'és un. Podem afirmar ara sense dubtes que la família prové de Vila-real. El 10 d'abril del 1675 es bateja en l'església d'aquesta població a Joseph Jaume Vicent Ochando, fill de Joseph Ochando, fuster i de Theresa Guitart, tots parroquians de la citada vila.⁴⁸ Més encara, passats els anys el mateix temple és escenari del matrimoni entre aquest Joseph Jaume Vicent, "*escultor*" i Theresa Gascó el 15 d'octubre del 1698.⁴⁹

Les dues dades són fonamentals al nostre entendre per localitzar l'orige cert de la família, tot i que pogués procedir llunyanament d'algun altre lloc de la península, car el seu cognom no sembla pertànyer a l'àmbit catalanoparlant. Amb açò adquireix sentit el fet que la primera notícia que tenim d'una obra dels Ochando, provinent de la historiografia tradicional -sempre necessitada de prudència, això sí- siga el retaule de la Mare de Déu de Gràcia d'aquesta població, fet el 1633⁵⁰ i que inclús en l'esmentat article d'Olucha les dues primeres obres que se'ls adjudiquen ja plenament documentades (la trona de l'església de l'Hospital a Joseph en 1695 i l'escala, el faristol i l'escala de la quadra de la mateixa institució a Joan el 1702) siguen vila-realenques. I també que el 1755 Joseph Ochando, aveïnat a Penyarroja, i amb casa a Vinaròs, arrende unes terres en aquesta vila.⁵¹ Una de les branques seguirà residint a la població de la Plana Baixa, a través de Josepha Ochando, mare del pintor Miquel Ballester Ochando i del capellà de la parroquial Joseph Ballester Ochando i que podria ser aquella Maria Ana Josepha, filla de Joseph Ochando i de Josepha Maria Alicart, que segons Olucha va ser batejada a Morella l'1 de gener de 1736.⁵² Vivia al raval de Sant Pasqual i va fer testament el 21 de desembre del 1775.⁵³

44. BERNARDO VICENTE, 22/1/1793.

45. Ibídem, 22/2/1795.

46. Ibídem, 16/8/1793.

47. OLUCHA I MONTINS, F., "Unes notes sobre els escultors Ochando", *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, Culla, 1994, pp. 73-84.

48. Doc XI.

49. Doc XII.

50. TRAVER GARCÍA, B., *Historia de Villarreal*, Imprenta Botella, Vila-real, 1909, p. 431.

51. BAUTISTA I GARCIA, J.D., "Notes sobre...", p. 269.

52. OLUCHA I MONTINS, F., "Unes notes...", p. 76.

53. FERNANDO RENAU, 21/12/1775.

Tot i aixó estem també en condicions d'afirmar que els successors d'aquest Joseph Jaume Vicent, o àdhuc ell mateix, van establir el taller a Almassora per raons que ignorem. El 10 de desembre del 1768 Josepha Alicart, d'Almassora, vídua de Joseph Ochando, atorga escriptura de venda.⁵⁴

Olucha esbossa a grans trets la personalitat d'aquest Joseph Ochando, maridat amb Maria Alicart (o Alicart com consta en el document que consultem) i que segons ell treballa a Almassora, l'Alcora, Vinaròs, Montanejos, Morella, Albocàsser, Valdealgorfa i Castellote. Nosaltres en article publicat⁵⁵ li adjudiquem també el retaule de la parroquial de Castellfort, fet prenent com a model el de Castellote, que farà en col·laboració amb Vicente Sans i que serà acabat per Cristóbal Segura. El document morellà d'on extraiem l'informació, és també molt important en el tema que ens ocupa, perquè de manera excepcional se cita el segon cognom del seu autor, que és Navarro, evidentment per diferenciar-lo d'altre o altres Joseph Ochando que també exercien el mateix ofici.

Aquest segon cognom ens permet ahora assegurar que és fill de Luís Ochando, casat, efectivament, amb Pasquala Navarro i aveïnat o natural d'Almassora.⁵⁶

Aportem també un document inèdit, mitjançant el qual Joseph Ochando, escultor d'Almassora es constitueix en fiador del convent de monges franciscanes del convent de la Puríssima d'Onda el dia 20 de setembre del 1725.⁵⁷ Si el 1725 ja estava capacitat per signar documents oficials, vol dir que era major d'edat i aixó obliga a situar la seua data de naixement abans del 1705. Alhora, en ser fill de Luis, estem autoritzats a pensar que aquest seria germà o cosí de Joseph Jaume Vicent.

Suposa Olucha que aquest Joseph Ochando Navarro mor als voltants del 1772-73, però segons el document que hem citat la seua mort es produeix com a mínim quatre anys abans.

En tot cas pensem que el fet que s'assenyale que la seua vídua és d'Almassora permet estreitar els llaços familiars de Joseph amb aquesta vila de la Plana Alta, que ha vingut reivindicant-se tradicionalment com a pàtria dels Ochando en general, sense especificar de qui o de quins. És molt normal que en morir el seu espós i després d'una vida itinerant Maria Alicart hagués preferit retirar-se a la vila on tenien els seus orígens i, pel que es veu, algunes propietats. Aquest fet i la reiterada referència que es fa en diversos documents a la procedència almassorina dels escultors, permet assegurar que almenys Luis, Joseph i Manuel són nats a Almassora o aveïnats regularment en ella. Hi tenien el taller, on acudien els comitents dels diferents pobles de les comarques septentrionals del País Valencià i inclús del Baix Aragó (la qual cosa explicaria l'orige aragonés d'alguns membres de la nissaga), a fer els seus encàrrecs, atrets per la fama i l'habilitat dels escultors. Per tant semblen consolidar-se a través dels documents, els lligams de la família amb Almassora que sense dubtes, pot considerar-se terra nadiua o adoptiva d'aquesta segona tongada dels Ochando.

Així tenim que el 1722 Luis ochando, escultor, veí d'Almassora es constitueix en fiador de Joseph Blasco, llaurador, per uns diners que aquest devia.⁵⁸ El 1725 el mateix Luis i la seua dona Pasquala Navarro, veïns i moradors d'Almassora venen una casa al carrer de dalt, dins els murs de la vila.⁵⁹ El 1727 el síndic de la confraria del Santíssim Sagrament d'Almassora atorga carta de pagament a Luis i Pasquala "*consortes del lugar de Mancofa* (sic)" per uns diners que els havien deixat per comprar una casa.⁶⁰ En aquest context la referència a Moncofa no té altre significat que una residència cir-

54. MANUEL SIDRO Y PERIZ, 10/12/1768.

55. BAUTISTA I GARCIA, J.D. "notes sobre...", p. 269.

56. OLUCHA I MONTINS, F., "Unes notes...", p. 78.

57. ANTONIO RENAU, 20/9/1725.

58. ANTONIO RENAU, 5/12/1722.

59. *Ibidem*, 12/10/1725.

60. *Ibidem*, 27/9/1727.

cumstancial, mentre es fabricava alguna d'aquelles complicades estructures, de la qual, per cert, no coneixem cap altra notícia.

El 1753 Joseph Vaquer, veí d'Almassora i Manuel Marco, escultor i veí de la Vall d'Uixó, es constitueixen en fiadors de Manuel Ochando, veí d'Almassora, que s'havia compromès a fer el retaule de la parroquial del Puerto Mingalvo, segons planta, perfil i capítols formats.⁶¹

Un altre Joseph Ochando, el que s'estableix a la Sènia i casa amb María Cañigüeral,⁶² és fill de Joseph i Teresa Gascó el matrimoni vila-realenc. Ell o un parent pròxim seria el mateix que es troba aveïnat a Penyarroja i té casa a Vinaròs, molt a prop de la Sènia, el 1755.

Qüestió apart i no menys interessant és la personalitat del Joseph Ochando que treballa en la fàbrica de ceràmica del comte d'Aranda a l'Alcora i que, donat que s'hi està des del 1727 fins al 1763,⁶³ té poques probabilitats de ser el nat a Vila-real el 1675. A més observant els documents que aporta Olucha i que parlen de l'apressament d'aquest Ochando operari de la Reial Fàbrica quan marxava cap a Burgos per treballar en una nova instal·lació fabril el 1755⁶⁴ veiem que unes vegades se l'anomena Joseph i unes altres Joan. Sense dubte és perquè té un nom compost, és a dir Joseph Joan o Joan Joseph, i per tant no pot ser el Joseph Jaume Vicent Ochando vila-realenc. Ara bé hem de tindre en compte que el 1735 el tal Joseph Ochando deixa de treballar per a la reial manufactura i s'obri un parèntesi d'uns anys sense la seua presència. Sánchez, Codina i Olucha suposen que el 1746-48 no es troba treballant allí. Nosaltres hem localitzat un document en què Joseph Ochando, escultor, veí de la vila de l'Alcora estableix una concòrdia amb Juan Sader i María Aiz per unes terres que els havia arrendat ubicades a Almassora el 1747.⁶⁵ I el mateix, "*maestro de la Fabrica de Losa de la villa de Alcora*" compra una casa al carrer Major d'aquesta vila el 1749.⁶⁶ La signatura d'aquest Joseph Ochando coincideix amb la de Joseph Ochando Navarro, i és per tant aquest l'operari que va treballar per al comte d'Aranda.

Amb tot, donat el gran interval cronològic una vegada més optariem per la prudència i per deixar oberta la possibilitat que no fóra un sinó dos o més els Joseph Ochando que van treballar a la fàbrica de l'Alcora.

I ja com a últim apunt pel que fa a aquest aspecte, recomanariem no oblidar el fet que el comte d'Aranda va ser sagristà honorífic de la Reial Capella de Sant Pasqual de Vila-real, on va poder conèixer en algun dels seus retirs espirituals als Ochando, pare, fills o nebots.

Així, doncs, aquesta llarga i obligadament feixuga introducció ens permet, amb els lògics interrogants respecte a llocs i dates que encara romandran, diferenciar clarament tres personalitats que porten el mateix cognom i dedicades al mateix ofici d'escultors Joseph Jaume Vicent Ochando Guitart (Vila-reial, 1675- ¿?), Joseph Ochando Gascó (Almassora/Vila-reial?, cap al 1700?-La Sènia?, després del 1755), fill de l'anterior i Joan Joseph o Joseph Joan Ochando Navarro (Almassora/Vila-real?, abans del 1705- L'Alcora?, abans del 1768), nebot del primer i fill de Luis. Altra cosa és mamprendre l'estudi estilístic de les seues respectives produccions, cosa que requereix atenció específica i que obviament no podem fer ací.

61. Doc XIII.

62. OLUCHA I MONTINS, F., "Unes notes...", pp. 76-78.

63. ESCRIVÁ DE ROMANÍ Y DE LA QUINTANA, conde de Casal, M., *Historia de la Cerámica de Alcora*, Madrid, 1945 (2ª ed.), pp. 64-65; SÁNCHEZ ADEL, J., *Primeros años de la fábrica de cerámica de Alcora (nuevos datos para su historia)*, València, 1973, pp. 19-20; CODINA ARMENGOT, E., *Aportación documental a la historia de la Real Fábrica de loza fina de Alcora*, Castelló, 1980; OLUCHA I MONTINS, F., "Unes notes", pp. 73-84.

64. OLUCHA I MONTINS, F., "Noves dades per la història de la fàbrica de ceràmica d'Alcora", *Estudis Castellonencs*, núm. 4, Castelló, 1987-1988, pp.365-373.

65. ANTONIO RENAU, 1/11/1747.

66. JUAN PÉREZ, 16/2/1749.

Atenent a les característiques formals del seu quefer algun dels Ochando degué aprendre en el taller de Lleonard Juli Capús o d'algun dels seus deixebles directes, dada que explicaria els postulats formals que practica la família almenys durant els últims anys del segle XVII i primer terç del XVIII, íntimament deutors de l'estil del gran escultor italià, amb el qual igualment es van formar el també vila-realenc Joseph Sebastià⁶⁷ i l'aragonés Jaume Sans,⁶⁸ qui pogué transmetre les claus de l'estil al seu possible parent Vicente Sans, com bé demostra el retaule d'Arnes, que fet a finals de la dècada dels trenta o principis dels 40, es manté submís als preceptes formals de mig segle abans, sense petjada del rocó. La coincidència en l'obrador del mestre, podria explicar la coneixença i la col·laboració dels descendents d'aquests escultors en alguns treballs, cosa que no tindria majors dificultats donat que s'havien format en idèntics postulats estilístics.

Sospitem –i de moment és només una sospita– que potser la presència de Capús en alguna obra de la ja esmentada Capella de Sant Pasqual Baylón del convent alcantarí de Vila-real, hauria pogut suscitar els contactes entre els Ochando i els Sebastià amb el gran mestre afincat a València. Siga com siga, a partir d'aquest mestratge els Ochando abandonaran el modest qualificatiu de “fuster”, que encara utilitza el pare de Joseph Jaume Vicent i passaran a considerar-se “escultors” de totes totes. Pares i fills o nebots els Ochando, els Sebastià i els Sans, com a deixebles directes, són els autèntics protagonistes de l'extensió de l'estil apassionadament barroca que va conrear Capús per totes les comarques del nord del País Valencià i el Baix Aragó fins ben avançat el segle XVIII.

3. Altres notícies

Abril, Miguel

Mestre rellotger de Formiche Alto (Terol).

El 9 d'octubre del 1759 dóna carta de pagament als jurats d'Almassora “*del precio y valor de un relox que he fabricado y puestole en el lugar acostumbrado y en el orden y regimen devido*”. (Fernando Renau).

Balaguer, Joseph

Mestre d'obres de Castelló.

Obté el títol de mestre d'obres pel gremi de Castelló el dia 19 de març del 1752, apadrinat per Joseph Ros. Estan presents Thomàs Pachés, clavari i Miguel Bueso i Joseph Bueso, majorals de l'any 1752 i Miguel Nebot, clavari i Francisco Ramos i Francisco Escuder, majorals del 1751. (Luis Breva).

L'1 de maig del 1757 es fa càrrec del Llibre de la Colecta y Cobransa de la Pecha de l'encomanada de Fadrell. (Juan Pérez).

El 13 d'octubre del 1760, juntament amb el també manobre Joseph Dols de Nicolás, actua com a testimoni en el testament d'Esperanza Esbrí. (Luis Breva).

El dia 13 de setembre del 1762 contracta l'obra del molí del duc de Medinaceli a Eslida (José Artola).

El 1 de juliol del 1771 es remata al seu favor la composició dels ponts de Fadrell a Castelló, per un període de tres anys (Juan Pérez).

67. L'entrada documentada de Joseph Sebastià com a aprenent en el taller de Capús es produeix el dia 1 de novembre del 1680; Igual Ubeda, A. i Morote Chapa, F., “Escultores valencianos del siglo XVIII”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, tom XIV, Castelló, 1932, p. 12.

68. Jaume Sans entra com a aprenent en el taller de Capús el dia 16 de gener del 1684; *ibídem*, p. 11.

Actua com a fiador en la venda de la casa del seu nebot, Joseph Dols de José, al bisbe Climent el 15 d'abril del 1776 (Bernardo Vicente).

El 27 de juny del 1781 paga a Rosa Dols, filla de Joseph Dols de José, i al seu home Domingo Bonvi, la liquidació de la casa venuda al bisbe Climent (Bernardo Vicente).

El 27 d'agost del 1781 contracta la reparació del forn de Borriol (Joaquín Artola).

Ballester Ochando, Miguel

Pintor de Vila-real.

El 28 d'agost del 1784 consta que té un germà capellà entre el clergat de la parroquial vila-realenca, anomenat Joseph Ballester (Bernardo Vicente)

Beltrán, Francisco

Mestre manobre de Vilafamés.

El dia 5 de novembre del 1768 fa el pis del forn de Cabanes (Joseph Artola).

El dia 7 de novembre del 1774 fa l'obra de l'assut de Borriol. (Joaquín Artola).

El dia 12 de març del 1775 atorga pagament per l'assut de Borriol ja finalitzat. (Joaquín Artola).

Bisbal, Juan Bautista

Mestre escultor de Castelló.

El dia 24 de maig del 1790 substitueix els poders notarians que té concedits a Raymundo Polo, mestre manobre i altres. (Felipe Melià Traver).

Bisbal, Silvestre

Escultor de Castelló.

El dia 6 d'agost del 1785 signa un préstec amb Antonio Castelló (Felipe Miliá y Traver).

Potser siga família del més conegut Manuel Bisbal.

Bueso, Cristóbal

Mestre d'obres de la Vall d'Uixó.

El 10 de juliol del 1768 se cita en una loació atorgada pel convent d'agustinians de Castelló a Miguel i Cristóbal Bueso, manobres, tot dient que són veïns de la Vall d'Uixó (Manuel Sidro).

El 15 de gener del 1769, juntament amb el seu germà, Miguel, ambdós veïns de la Vall d'Uixó, venen un tros de terra al terme de Castelló (Manuel Sidro y Periz).

Bueso Meliá, Cristóbal.

Mestre d'obres de la Vall d'Uixó.

El 30 de setembre del 1785 signa capitulacions matrimonials amb Teresa Ferrer i Viñes. S'hi assenyala que és fill del mestre d'obres Cristóbal Bueso i de Ignacia Meliá, aveïnats a la Vall d'Uixó (Bernardo Vicente).

Bueso, Joseph

Mestre d'obres de Castelló.

Obté el títol de mestre d'obres el dia 19 de juliol del 1750 en el gremi de Castelló, en presència de Joseph Vilallave, clavari i de Francisco Ramos i Nicolás Pellicer, majorals del 1748 i de Vicent Pachés, clavari el 1749 i 1750 i Joseph Dols de Joseph i Joseph Dols de Jaime, majorals d'aquest últim any. (Luis Breva).

El 28 de juliol del 1751 compra un tros de terra a Castelló (Joaquín Benedito).

El dia 7 de desembre del 1751 en compra un altre a la mateixa ciutat (Joaquín Benedito).

El 25 de desembre del 1751, juntament amb Joseph Ros valora una casa a Castelló (Juan Pérez).

Juntament amb Pedro Vilallave valora el 24 d'octubre del 1775 els béns del mestre d'obres Vicente Pellicer, que es repartiran els seus fills Vicente Pellicer i Pedro Juan Pellicer (Bernardo Vicente).

Valora, juntament amb Francisco Dols, la casa de Joseph Dols de Joseph venuda al bisbe Climent el 15 d'abril del 1776 (Bernardo Vicente).

Fa donació al seu fill Vicente, soguer (Bernardo Vicente 1/8/1776).

El 14 de setembre del 1776 està casat amb Josefa Viciano (Bernardo Vicente).

És segurament membre de la dinastia que encapçala Pedro Bueso, del qual parla Olucha.⁶⁹ El mateix autor replega l'existència d'un Joseph Bueso, que mor a principis del segle XVIII⁷⁰ i que per tant no és el nostre, malgrat que és molt probable que estigueren emparentats. Una altra branca dels Bueso s'instal·la a la Vall d'Uixó, bé per raó d'estar realitzant alguna obra o bé de manera perenne.

Bueso, Miguel

Mestre d'obres de Castelló o de la Vall d'Uixó.

Fa testament, junt amb la seua dona Teresa Saingla, el 21 de desembre del 1745. Viuen a Castelló. Ell està sa i ella malalta. Hi apareixen els seus fills Miguel i Joseph, manobres (Luis Breva).

El dia 3 de març del 1753, juntament amb Vicente Pachés, és nomenat representant de la vila per defendre la supressió de sises i arbitris davant el govern de Madrid (Juan Pérez).

Bueso, Miguel

Mestre d'obres

L'1 de desembre del 1747 apareix aveïnat a la Vall d'Uixó, juntament amb el seu germà Joseph, en el testament de Magdalena March (Luis Breva).

Ibídem en una carta de pagament que li fa al seu cunyat Antonio Vicent. (Luis Breva).

El dia 26 de juny del 1749 tant ell com el seu germà Joseph continuen residint a la Vall d'Uixó, des d'on donen poder. (Luis Breva).

Obté el títol de mestre d'obres el 29 de juny del 1750 davant el gremi de Castelló i en presència de Joseph Vilallave, Francisco Ramos i Nicolás Pellicer, que foren el clavari i majorals del 1748; de Vicent Pachés, clavari del 1749 i 1750 i de Joseph Dols de Joseph i Joseph Dols de Jaime, majorals d'aquest últim any. En el document s'especifica que està aveïnat a Castelló. (Luis Breva).

El 10 de juliol del 1768 se cita a Miguel i (Joseph?) Cristóbal Bueso en una loació atorgada pel convent de Sant Agustí de Castelló, tot dient que són veïns de la Vall d'Uixó (Manuel Sidro).

El 15 de gener del 1769 juntament amb el seu germà (Joseph?) Cristóbal, ambdós aveïnats a la Vall d'Uixó, ven un tros de terra al terme de Castelló (Manuel Sidro y Periz).

Camos, Juan

Pintor de Castelló

El 19 de juliol del 1735 apareix en el testament de la seua dona Josepha Codina (Luis Breva).

69. OLUCHA I MONTINS, F., *Dos siglos de actividad artística en la villa de Castellón*, Diputació de Castelló, Castelló, 1987, diverses pàgines.

70. Ibíde

m, pp. 28-29.

Casaus, Raimundo

Escultor de Castelló.

El dia 16 d'agost del 1771 signa el pagament de 499 lliures i 10 sous pel retaule de la Capella de la Comunió de la parròquia de Santa Maria de Castelló (Juan Pérez).

Juntament amb l'argenter Pasqual Roig, valora els béns de l'herència del doctor Bautista Mas el 5 de novembre del 1796.

Codina, Andrés

Mestre d'obres de Castelló.

Entra com a aprenent en casa del mestre manobre Miguel Nebot el dia 19 de juliol del 1750. (Luis Breva).

Obté el magisteri el 22 de novembre del 1761, sent apadrinat per Joseph Dols de Nicolás. Era clavari del gremi Joseph Ramos i majoral Tomás Pachés. L'any anterior havia estat clavari Francisco Dols i Vicente Pachés i Juan Pachés els majorals. (Luis Breva).

Fa testament el 14 de novembre del 1785, en presència dels testimonis Miguel i Joaquín Comín, mestres fusters (Felipe Miliá y Traver)

Colomes, Francisco

Orfebre de Vila-real.

El dia 10 de maig del 1768 rep poders per a pleits de Michaela Feliu i Joseph Egual (Juan Pérez).

Colomes Fabregat, Lorenzo

Orfebre de Castelló.

El 30 de juny del 1764 ven un tros de terra del terme de Castelló (Bernardo Vicente).

El dia 2 de març del 1769, juntament amb la seua dona, María Rosa Marzal, ven un corral i unes terres. D'elles és també propietària Ynnes Fabregat, sa mare, vídua de Pedro Colomes (Juan Pérez).

El 13 de novembre del 1775 atorga testament a Castelló, d'on es diu resident (Bernardo Vicente).

El 13 de gener del 1791 ven un tros de terra a Borriana. (Felipe Meliá Traver).

El 26 d'agost del 1792 es reparteix amb la seua germana l'herència dels seus pares Pedro, també argenter, i Ignés (Bernardo Vicente).

Colomes, Pedro

Orfebre de Castelló.

El 7 de maig del 1741 Ignés Fabregat, de Castelló, vídua de Pedro Colomes, dona rebut per certa terra venuda a Torreblanca (Joseph Avinent).

El 26 d'agost del 1792 apareix citat com a pare de Lorenzo en el document de repartiment dels béns heretats per aquest i la seua germana (Bernardo Vicente).

Comins (o Comín), Ambrosio

Fuster de Castelló.

El dia 21 de juny del 1771 fa testament. És pare de Vicente, Francisco i Miguel, haguts amb Teresa Beltrán i de Joaquín, Teresa i Joseph amb Josepha Peris. (Luis Breva).

Comín Peris, Joseph

Escultor de Castelló.

El 19 d'abril de 1794 rep una cessió de terres dels seus germans Joaquín i Teresa. Tots són fills d'Ambrosio Comín, d'ofici fuster, i de Josepha Peris (Bernardo Vicente).

Cortés, Joseph

Mestre d'obres de Castelló, però procedent de Terol.

El dia 12 d'octubre del 1755 entra d'aprenent en casa de Tomás Pachés (Luis Breva).

El dia 19 d'abril del 1767 obté el magisteri. L'apadrina Joseph Dols de Nicolás. Joaquín Vilallave i Thomás Pachés són el clavari i el majoral del 1767 i Joaquín Balaguer el clavari del 1766. (Luis Breva).

Dols, Antonio

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 19 de novembre del 1790 casa amb Francisca Castell. És fill de Joseph Dols, també mestre d'obres i de Mariana Sancho. El dia 1 de novembre del 1793 compra un tros de terra. (Felipe Meliá Traver). Sense dubte és el mateix que en ocasions figura com a Antonio Dols de Joseph.

Dols, Blas

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 8 d'abril del 1770 obté el magisteri. L'apadrina son pare Joseph Dols. Thomás Pachés major és el clavari i Thomás Pachés menor i Gaspar Navarro els majorals del 1770; Joseph Ramos el clavari i Carlos Pachés i Gregorio Thomás els majorals del 1769. (Luis Breva).

Dols, Francisco

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 31 d'agost del 1755 obté el magisteri. És fill de Joseph Dols. L'apadrina Vicente Pachés. Evaristo Vizcarro és el clavari del gremi en aquest any i Tomás Dols i Gregorio Tomás els majorals. Francisco Escuder clavari i Joaquín Garcés i Pedro Garserán els majorals del 1754. (Luis Breva).

Juntament amb Joseph Bueso, actua com a perit en la valoració de la casa de Joseph Dols de Joseph venuda al bisbe Climent el 15 d'abril del 1776 (Bernardo Vicente).

El 1 de gener del 1785 està casat amb Antonia Bria i compra un tros de terra al terme de Castelló (Bernardo Vicente).

El dia 29 de juliol del 1793 ven un tros de terra a Castelló. (Felipe Meliá Traver).

El 13 de març del 1801 ven un tros de terra a Castelló (Salvador Badenes de Rosales).

Dols, Joaquín

Mestre d'obres de Castelló.

El 5 de setembre del 1791 compra unes terres. (Felipe Meliá Traver).

El dia 10 de novembre del 1801 paga per una marjal que ha comprat a Castelló (Salvador Badenes de Rosales).

Dols, Joseph

Mestre d'obres de Castelló.

El 12 de maig del 1740 Juan Pachés, Vicente Pachés, Nicolás Pellicer, Pedro Juan Pellicer, Miguel Forcadell i Miguel Nebot signen una protesta formal perquè Joseph Dols, clavari del gremi de manobres, ha demanat un préstec de cent lliures al clergat de Castelló (Domingo Segarra).

El 1767 perita juntament amb Francisco Escuder els béns de l'herència de Rosa Roig, vídua de Jaime Bayarri, de Castelló (Domingo Segarra).

El 20 de setembre del 1779 posa a un fillastre seu Manuel Sebastiá, com a aprenent de soguer (Bernardo Vicente..).

Ja hem comentat en una altra ocasió el problema d'homonímia que presenta aquest apel·latiu.⁷¹ En aquest cas sembla estrany donada la longevitat de la gent de l'època que el Joseph Dols de la primera notícia siga el mateix de l'última, però tampoc és impossible. Olucha replega la presència a Castelló de dos mestres d'aquest nom, pare i fill, ja en la segona meitat del segle XVII.⁷² En tot cas és segur que el Joseph Dols que és clavari del gremi el 1740 no és el mateix que obté el magisteri d'aquest mateix gremi el 1768, donada la gran distància cronològica.

Dols, Joseph

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 30 d'octubre del 1768 obté el magisteri. L'apadrina Joseph Dols de Nicolás. Joseph Ramos i i Tomás Pachés són el clavari i el majoral del 1766 i Pedro Vilallave i Joseph Bueso i Andrés Codina, el clavari i els majorals del 1767. (Luis Breva).

Dols, Nicolás

Mestre d'obres de Castelló.

El 22 d'abril del 1800 ven un pati per fer una casa al raval del Calvari i barri de les Estacions de Castelló (Salvador Badenes de Rosales).

Dols de Jaime, Joseph

Mestre d'obres de Castelló.

Apareix en un document com a marit de Monica Alonso el dia 3 de gener del 1749. Hi ha signatura. (Juan Pérez).

El dia 25 de setembre del 1749 apareix tornant uns diners que devia a Tomás i Maria Teixidor (Juan Pérez).

El dia 14 de maig del 1751 fa testament. Nomena hereus als seus fills Joseph i Francisco, entre d'altres. Es torna a dir que estava casat amb Mónica Alonso (Joaquín Benedito).

Donat el seu apel·latiu és amb tota seguretat fill d'un Jaime Dols.

Dols de José (o de Joseph), Joseph

Mestre d'obres de Castelló.

Està casat amb Mariana Sancho, segons consta en el repartiment de l'herència de Teresa Gual, mare de Mariana signat el dia 18 de juny del 1755. Apareix com a testimoni el manobre Tomás Dols (Luis Breva).

El dia 20 de març del 1763 obté el magisteri. L'apadrina Gregorio Thomás. És el clavari del gremi Juan Pachés, mentre que Francisco i Manuel Moliner són els majorals del 1763 i Joseph Ramos el clavari i Joseph Bueso i Tomás Pachés els majorals del 1762. (Luis Breva).

El dia 15 d'abril del 1776 ven una casa al bisbe Climent, ubicada al carrer de Gombau de Castelló. Hi apareixen Joseph Bueso i Francisco Dols com a perits i Joseph Balaguer com a fiador. Es fa constar la situació de misèria de la família i l'estat de ruïna de la casa, així com que Vicenta Bastant, la seua dona, ja era morta (Bernardo Vicente).

El dia 23 d'abril del 1776 paga al seu oncle Joseph Balaguer uns diners que li devia de l'enterrament de la seua dona Vicenta Bastant (Bernardo Vicente). No era estrany en l'època que en envi-

71. BAUTISTA I GARCIA, J.D., *Esglésies-saló del segle XVIII a les comarques valencianes*, Fundación Dávalos-Flétcher, Castelló, 2002, pp. 55-62.

72. OLUCHA I MONTINS, F., *Dos siglos*, p. 36.

duar tant homes com dones tornaren a casar-se. Ací ens trobem amb la possibilitat que hagués tingut dues dones (Vicenta Bastant i Mariana Sancho) o que es tracten de dos Joseph Dols diferents.

El 30 d'abril del 1776 Miguel Dols, fill de Joseph Dols de José i d'ofici soldat rep del seu oncle Joseph Balaguer, els diners que li corresponien per la venda de la casa al bisbe Climent (Bernardo Vicente).

Joseph Dols i Mariana Sancho fan testament el dia 2 de març del 1789. Ell es declara d'avanzada edat i ella està malalta al llit. Manen que es diguen unes misses en l'altar del Sant Sepulcre "*construhido en la ermita de la Sangre cituda dentro los muros de esta villa*". Els seus fills són: Antonio, Joaquín, Josef, Mariana, Josefa i Antonia, aquesta última ja difunta. (Felipe Meliá Traver). Antonio també és mestre d'obres (ibídem).

Joseph Dols i Antonio Dols, mestres d'obres, pare i fill, venen una casa al c/ Enmig de Castelló el 18 de febrer del 1793 (Bernardo Vicente), de la qual atorguen carta de pagament el 28 de febrer del 1793 i el 3 de gener del 1794 (Ibídem).

Dols de Nicolás, Joseph

Manobre de Castelló.

El 13 d'octubre del 1760 juntament amb Joseph Balaguer, també manobre, actua de testimoni en el testament d'Esperanza Esbrí. (Luis Breva).

Donat el seu apel·latiu és amb tota seguretat fill de Nicolás Dols.

Dols Monfort, Tomás

Manobre de Castelló.

El dia 2 de febrer del 1768 entra d'aprenent en casa de Thomás Pachés. És fill de Thomás Dols i de Maria Monfort, ja difunts. (Luis Breva).

El 20 de gener del 1785 ven una casa a Castelló (Felipe Meliá y Traver)

Dols de Joseph, Thomás

Mestre d'obres de Castelló

Obté el magisteri el dia 8 de desembre del 1752 en el gremi de Castelló, apadrinat per Joseph Dols de Nicolás. Estan presents Francisco Ramos, Vicente Pachés i Pedro Vilallave, clavari i majorals del 1752 i Thomás Pachés, Miguel Bueso i Joseph Bueso, clavari i majorals del 1751 (Luis Breva).

Donat el seu apel·latiu és amb tota seguretat fill d'un Joseph Dols.

Doménech, Joseph

Orfebre de Castelló.

El dia 26 de juliol del 1740 actua com a testimoni en el pagament que Mariano sena, llaurador de Borriol fa a l'argenter Francisco Martín per diverses joies. (Luis Breva). És possible que aquest darrer siga família d'Alejandro Martín Pascoli, de Sant Mateu, que el 1811 es trobava a Vila-real.⁷³

Escuder, Francisco

Mestre d'obres de Castelló.

Pren com a aprenent a Mario Escuder el dia 3 de maig del 1754 (Luis Breva).

Està present en un acte de concòrdia entre parts efectuat a la ciutat de Castelló el 13 de maig del 1770 (Manuel Sidro y Periz).

73. BAUTISTA I GARCIA, J. D., "Notes sobre obres i artistes del segle XVIII a Vila-real", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, tom LXXVIII, Castelló, 2002, p. 272.

Ferrer, Joseph

Orfebre de Castelló.

Apareix com a testimoni en el testament de Josepa Sotero el dia 14 de febrer del 1759 (Luis Brevà).

El dia 5 de desembre del 1765 fa escriptura de cessió i renúncia (Domingo Segarra).

El 12 de juny del 1770 contreu matrimoni amb Nicolasa Ferrandis, després d'enviduar de Magdalena Tirado (Juan Pérez)

El 14 de juny del 1774 és nomenat apoderat del col·legi a Castelló, per mort del seu antic titular, Pasqual Roig. Hi estan presents Joseph Belmont i Cristóbal Soguers, de València (Bernardo Vicente).

El 18 de maig del 1777, ven un tros de terra al terme de Castelló (Bernardo de Vicente)

Tal vegada siga família de l'argenter valencià Juan Ferrer, potser fill o germà.

Ferrer, Juan.

Orfebre de València.

El 12 de febrer del 1743 atorga carta de pagament a un moliner de Castelló per unes joies (Domingo Segarra)

Fortea, Miguel

Mestre d'orgues de (oo?) (Terol)

El 3 de maig del 1768 contracta per 775 lliures l'orgue de l'església de Cabanes "*que se ha construido nueva*" (Joseph Artola).

Forcadell, Miguel

Manobre de Castelló.

El 25 de novembre del 1734 atorga carta de pagament per una herència. (Domingo Segarra).

Garcés, Joaquín

Mestre d'obres de Castelló.

Obté el magisteri el dia 2 de juny del 1750. Estan presents el clavari i majorals del gremi el 1748 Joseph Vilallave, Francisco Ramos i Nicolás Pellicer i Vicent Pachés clavari en 1749 i 1750, així com els majorals en aquest any Joseph Dols de Joseph i Joseph Dols de Jaime. (Luis Brevà).

García, Miguel

Escultor d'Ares.

Apareix el 9 de novembre del 1732 en l'escriptura de venda d'unes terres. (Joseph Artola).

Gasnada, Pablo

Mestre manobre de Castellote

El dia 16 de juny del 1752 posa com a aprenent de teixidor al seu germà Joseph, en un taller de Castelló (Luis Brevà).

Gasull, Joseph

Pintor.

El 25 de setembre del 1762 vivia a València i atorga carta de pagament per la venda d'una casa, possiblement ubicada a Almassora (Fernando Renau).

Guilló, Eugenio

Pintor i daurador

El dia 10 de febrer del 1744 es reparteix la seua herència, establint-se una concòrdia entre parts, en la qual intervenen Pedro León Guilló, daurador, veí de Castelló i Gaspar Ferrer, batedor d'or, veí de València i marit de la seua germana Rosalia Guilló. Pedro León confessa haver rebut de son pare "*todos los Libros de Pinturas de la historia de la Escra., y demas estampas de París, Roma e Italia y todos los dibuxos así de historia, como de Arquitectura y prespectiva y demas instrumentos y colores, pertenecientes al arte de pintar*" (Juan Pérez).

L'1 de setembre del 1744 sor Paula Maria Montull i Josepha Montull, la seua vídua, atorguen poder a Pedro León Guilló, daurador, el seu fill (Juan Pérez).

El 28 de maig del 1757 fa testament la seua vídua Josepha Montull, veïna de Castelló i mare de Pedro León. (Juan Pérez).

Guilló, Pedro León

Daurador de Castelló

El dia 22 de febrer del 1744 signa un conveni i obligació amb sa mare Josepha Maria Montull (Juan Pérez).

Juntament amb la seua dona Josepha Maria Moliner, atorga obligació a favor de Maria Antonia Peset, per un préstec que els havia fet el dia 26 de gener del 1747 (Juan Pérez).

El 6 d'abril del 1748 compra un tros de terra a la partida del Pinar de Castelló (Juan Pérez).

El dia 15 de febrer del 1756 es compromet amb Antonio Ros a compartir la feina de buidat i conducció dels ossos i cadàvers del cementeri de Castelló, ubicat al costat de l'ermita de sant Roc, que se li havia adjudicat al tal Ros (Juan Pérez).

Jorge, Juan

Manobre de Vilafermosa.

El dia 22 de gener del 1765 col·loca d'aprenent al seu fill, Juan Jorge, en casa del manobre de Castelló Thomás Pachés. (Luis Breva).

Lafuente, Vicente

Manobre de Cabanes.

El dia 20 de maig del 1782 fa donació d'una casa al seu fill Rufo (Felipe Miliá y Traver).

Llansol, Ignacio

Orfebre de Castelló i de València.

El dia 6 de febrer del 1756 ven un tros de terra a Castelló (Juan Pérez).

El dia 18 de febrer del 1757 apareix en un poder notarial de la seua dona Mª Ana Vilar. (Juan Pérez).

Marco, Manuel

Escultor de la Vall d'Uixó.

El 9 de maig de 1753 apareix com a fiador de Manuel Ochando en la realització del retaule de Puertomingalbo que aquest havia de fer (Antonio Renau).

Marco, Mathias

Manobre de Castelló.

La seua vídua, Josepha Tirado, fa codicil el dia 14 de març del 1758 (Juan Pérez).

Martí, Vicente

Mestre d'obres de Castelló.

El 18 de febrer del 1767 rep el dot de la seua dona Mariana Marcos (Bernardo Vicente), amb la qual el trobem encara casat el 15 d'agost del 1770 (Bernardo Vicente).

El 27 d'agost del 1770 compra un pati del també mestre d'obres Gregorio Tomás, ubicat a Castelló (Bernardo Vicente).

Martín, Francisco

Orfebre de Castelló.

El dia 2 de març del 1740 Mariano Sena, llaurador de Borriol, s'obliga a pagar-li 26 lliures, 12 sous i 4 diners per algunes joies. (Luis Breva).

Martínez, Vicente

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 9 d'octubre del 1769 obté el magisteri. L'apadrina Joseph Balaguer. Joseph Ramos i Carlos Pachés són el clavari i el majoral del 1769 i Pedro Vilalave, Joseph Bueso i Andrés Codina, el clavari i majorals del 1768. (Luis Breva).

Miguel, Hipolito

Pintor de València.

Es casa a Castelló amb Josepa Meliá Llobera, signant-se les capitulacions el 23 d'octubre del 1770. (Manuel Sidro y Periz).

Montañés, Joseph

Mestre manobre de Borriol.

El dia 1 de febrer del 1790 ven un tros de terra a Borriol (Felipe Meliá Traver).

Navarro, Miguel Gaspar

Manobre de Castelló.

El 15 d'octubre del 1770 està casat amb Manuela Adsuara. (Bernardo Vicente)

El 10 de desembre del 1779 signa les capitulacions matrimonials del seu fill Ramón Navarro, també manobre, amb Lucia Ros (Bernardo Vicente).

Matamoros, Francisco

Manobre de Castelló.

El dia 8 de març del 1767 Clara López, vídua del manobre Joaquín Garcés, l'entre d'aprenent en casa de Gregorio Thomás. (Luis Breva).

El dia 8 d'abril del 1770 entra com a aprenent en casa de Carlos Pachés. (Luis Breva).

Mingues, Juan Bautista

Mestre d'obres de València

El 8 d'abril del 1768, juntament amb el mestre Atanasio León, també de València, a Cabanes estant, examinen com a mestre d'obres a Juan Vives, veí de la mateixa vila, atorgant-li el títol (Joseph Artola).

El mateix dia fan el mateix amb Miguel Beltrán de la mateixa vila, donant-li el títol (Joseph Artola).

El mateix dia examinen a Joseph Redon d'oficial manobre, donant-li el títol (Joseph Artola).

Miró, Christoval

Terrisser de l'Alcora.

El 29 de desembre del 1791 dóna poder a Josef Soriano, de la mateixa vila (Salvador Badenes de Rosales)

Moliner, Francisco

Mestre d'obres de Castelló.

Obté el magisteri el dia 23 de març del 1760, apadrinat per Vicente Pachés. És el clavari Joaquín Garcés i els majorals Joaquín Vilallave i Vicente Pellicer, mentre que Francisco Dols és el majoral del 1759 (Luis Breva).

El 29 de desembre del 1771 ocupa el clavariat del gremi de manobres de Castelló, sent majorals Francisco Escuder i Evaristo Vizcarro. La resta de membres són Gaspar Navarro, Joseph Vilallave, Francisco Dols, Nicolás Pellicer, Bautista Polo, Joseph Dols, fill de Nicolás; Gregorio Tomás, Tomás Pachés major i Tomás Pachés menor, Joseph Bueso, Joseph Balaguer i Joseph Cortes. Els cinc gremis de Castelló demanen al rei la confirmació i aprovació, així com la força, observància i vigor dels seus instituts i ordenances, donant poder a Francisco Pérez, procurador dels *Reales Consejos* perquè els defense (Juan Pérez).

Moliner, Manuel

Mestre d'obres de Castelló.

Obté el magisteri el dia 30 de març del 1760, apadrinat per Vicente Pachés. Es nomenen a Gregorio Tomás com a clavari i a Francisco Dols i Joseph Balaguer com a majorals del 1759 (Luis Breva).

Mur, Antonio

Manobre de Castelló.

El dia 9 d'abril del 1734 fa testament la seua dona Antonia Grangel (Luis Breva).

El dia 1 de desembre del 1761 atorga carta de pagament per unes terres (Juan Pérez).

Navarro, Gaspar

Mestre manobre de Castelló.

El dia 1 de febrer del 1767 obté el magisteri. L'apadrina Nicolás Pellicer. Joseph Balaguer era el clavari del gremi i Joseph Villave el majoral el 1766, mentre que el 1767 Joaquín Vilallave és el clavari i Tomás Pachés el majoral. (Luis Breva).

Navarro, Miguel

Mestre d'obres de Castelló.

Obté el magisteri el dia 20 d'octubre del 1748. És el clavari del gremi Antonio Mur i els majorals Vicente i Tomás Pachés en el 1747 i Matias Marco, clavari i Joseph Vilallave, major i Joseph Vilallave de Ignacio, majorals del 1746. (Luis Breva).

Nebot, Miguel

Mestre manobre de Castelló.

El dia 2 de gener del 1745 apareix en un document de venda de terres (Juan Pérez).

El dia 17 de maig del 1764 accepta com a aprenent a Miguel Pellicer, nét de Nicolás Pellicer. (Luis Breva).

Negre, Vicente

“Fabricant” en la Reial Fàbrica de Pisa de l’Alcora.

El 23 de febrer del 1785 rep poders per gestionar uns assumptes (Bernardo Vicente).

Nos, Vicente

El dia 28 d’octubre del 1744, rep pagament per una casa que havia venut. S’hi diu veí de la Vall d’Uixó. En la signatura consta com a Visent. (Luis Breva)

Ortí, Balthasar

Daurador d’Onda.

El dia 30 d’octubre del 1730 daura el retaule de sant Joan baptista de Borriol, havent-se fet el retaule i el seu daurat a càrrec de l’herència de Mn. Antonio Juan Cerdá (Antonio Renau).

Ortí, Joseph

Daurador de Nules

El dia 5 de juliol del 1738 declara haver rebut dels administradors de la Confraria del Roser d’Almassora 140 lliures pel preu de daurar i perfeccionar el retaule de la Mare de Déu del Roser de la parroquial d’Almassora (Antonio Renau).

Pachés, Carlos

Mestre manobre de Castelló.

El dia 1 de febrer del 1767 obté el magisteri. L’apadrina Nicolás Pellicer. Joseph Balaguer i Joseph Vilallave són el clavari i majoral del gremi en 1766 i Joaquín Vilallave i Thomás Pachés el clavari i majoral del 1767. (Luis Breva).

El dia 9 de novembre del 1801 paga per una casa que ha comprat a Castelló (Salvador Badenes de Rosales).

Pachés, Juan Thomás

Mestre d’obres de Castelló.

El dia 1 de juny del 1750 agarra com a aprenent de l’ofici a Joseph Cortés de Terol (Luis Breva).

El 21 de febrer del 1751 ven un tros de terra a Castelló a Francisco Ramos, marit de la seua filla Rosa (Juan Pérez).

El dia 17 de maig del 1751, juntament amb Joaquín Garcés, valora una casa a Castelló (Juan Pérez).

El dia 21 de desembre del 1751 és clavari del gremi de manobres de Castelló, del qual també formen part Joseph Bueso (majoral), Francisco Ramos, Francisco Escuder, Pedro Vilallave, Joseph Vilallave, major; Nicolás Pellicer, Evaristo Vizcarro, Miguel Nebot, Joseph Vilallave de Ignacio, Joseph Antolí i Joseph Ramos. Tots concedeixen un poder a Pedro Rueda, procurador de los *Reales Consejos*, juntament amb la resta de gremis de la vila (Juan Pérez).

El dia 23 de juny del 1753 atorga testament. És marit de Manuela Albiach i pare de Vicente, Thomás, Vicenta (dona de Nicolás Pellicer) i Rosa (dona de Francisco Ramos). Tant els fills com els gendres són manobres. (Juan Pérez).

Pachés, Juan

Mestre d’obres de Castelló.

Fill de Vicente, obté el magisteri el dia 25 de març del 1759, apadrinat per Vicente Pachés (segurament son pare). Gregorio Tomás és el clavari i Francisco Dols i Joseph Balaguer els majorals, men-

tre que Joseph Dols de Joseph el clavari i Josep Dols de Nicolás i Joseph Ramos els majorals de l'any anterior (Luis Breva).

El 28 d'abril del 1761, juntament amb la seua esposa Vicenta Castell, signa conveni per administrar uns béns. (Luis Breva).

El 3 de novembre del 1799 ven un pati a Castelló. Es diu que és milicià de les *Milicias Provinciales del Regimiento de Castellón* (Salvador Badenes de Rosales).

Pachés, Tomás

Manobre de Castelló.

Com a marit de Mª Antonia Navarro signa una transacció per motiu d'una herència el dia 29 de gener del 1797 (Salvador Badenes de Rosales).

El matrimoni fa testament el 16 de gener del 1799 (Salvador Badenes de Rosales).

El 7 de novembre del 1789 ven un hort a la seua filla Antonia Pachés i al seu gendre Juan Macip, fuster (Felipe meliá Traver).

El 13 de desembre del 1789 apareix com a fiador de l'arrendament del pes de Castelló al seu gendre, Joaquín Comín, comerciant (Felipe Meliá Traver).

Pachés Agramunt, Tomás

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 1 de febrer del 1767 obté el magisteri. L'apadrina Nicolás Pellicer. Joseph Balaguer i Joseph Vilallave són el clavari i el majoral del 1766. Joaquín Vilallave i Thomás Pachés són el clavari i el majoral del 1767. (Luis Breva).

El mateix dia, mes i any cedeix unes terres a la seua filla (Bernardo Vicente).

El 21 de març de 1793 realitza la venda d'unques terres a Castelló (Bernardo Vicente).

El 23 de juny del 1793 fa el testament. En ell es diu que era fill de Tomás Pachés i Teresa Agramunt (Bernardo Vicente).

Pachés Navarro, Tomás

Mestre d'obres de Castelló.

El 21 de febrer del 1751 fa testament. Consta que estava casat amb Teresa Agramunt. Nomena hereus als seus fills Thomás, Jayme, Antonio, Juan i Teresa (Juan Pérez).

El 22 de gener del 1765 accepta com a aprenent a Jorge Juan, de Vilafermosa. (Luis Breva).

El dia 2 de febrer del 1768 accepta com a aprenent a Thomás Dols. (Luis Breva).

Fa testament el 28 de desembre del 1786, on consta que estava casat amb Teresa Agramunt (Bernardo Vicente).

El 13 de juliol del 1788 es reparteix amb els seus fills l'herència de la seua dona Theresa Agramunt (Bernardo Vicente).

El 18 d'abril del 1791 fa escriptura de cessió i renúncia d'un tros de terra a favor de la seua filla. (Felipe Meliá Traver).

En el testament del seu fill, Jaime Pachés, dictat el 18 d'abril del 1792, consta que ja és mort (Bernardo Vicente).

Era fill del mestre d'obres Joan Pagés i de Rosa Navarro, com consta en les capitulacions de nocés amb Teresa Agramunt signades el 6 de febrer del 1740 (Pasqual Vilarroig).

La família degué veure canviat el seu cognom ran de l'obligació d'escriure en castellà les partides de bateig i la documentació administrativa i notarial, després de la guerra de Successió i la imposició d'aquest idioma per part dels borbons.

Pachés, Vicente

Manobre de Castelló.

Juntament amb el seu germà Thomàs paga una terra el dia 29 d'agost del 1749 (Luis Breva).

El dia 15 de setembre del 1749 agarra com a aprenent a Joseph Borrás de Luco (Aragó) (Luis Breva).

Actua com a testimoni en un establiment el dia 11 de juny del 1752 (Luis Breva).

Juntament amb la seua dona, Vicenta Mut, el 4 d'octubre del 1754 ven unes terres al clergat de Castelló (Juan Pérez).

Agarra com a aprenent a Juan Vives, de Vistabella, el dia 31 de maig del 1756 (Luis Breva).

El dia 1 de gener del 1758 compra unes terres. Es diu que és fill de Juan Pachés. (Juan Pérez).

Palau, Miguel

Manobre de Borriol.

El dia 12 de maig del 1771 entra d'aprenent en casa del mestre d'obres de Castelló Joseph Balaguer. (Luis Breva).

El 30 de juny del 1774 fa l'obra de l'assut de Borriol (Joaquín Artola).

Pellicer, Nicolás

Manobre de Castelló.

El dia 14 de juliol del 1771 es remata al seu favor, juntament amb el seu fill Pedro Juan, la composició dels ponts de Fadrell a Castelló (Juan Pérez).

El 31 d'octubre del 1741 actua com a testimoni en una venda. (Luis Breva).

El dia 1 de gener del 1760, juntament amb son pare Vicente, es fa càrrec de la composició dels ponts de l'Encomana de Fadrell (Juan Pérez).

El dia 6 de setembre del 1762 signa els capítols per fer els ponts de l'Encomana de Fadrell de Castelló (Juan Pérez).

El dia 16 de maig del 1764 ell i la seua dona Vicenta Pachés fan testament. Seran soterrats a la sepultura pròpia "*dels Pellicers*" a l'església del convent de Sant Agustí de Castelló. En el document s'especifica que els heretaran Vicente i Pedro Juan Pellicer i el seu nét Miguel Pellicer, que és fill de Nicolás Pellicer i de Manuela Nebot que no apareixen com a hereus. (Luis Breva).

El dia 17 de maig del 1764 deixa com a aprenent en el taller de Miguel Nebot, mentre manobre de Castelló, al seu nét Miguel Pellicer. (Luis Breva).

Pellicer, Pedro Juan

Mestre d'obres de Castelló.

El 14 de juliol del 1771 es remata al seu favor, juntament amb son pare Nicolás, la composició dels ponts de Fadrell a Castelló (Juan Pérez).

Pellicer, Vicente

Mestre d'obres de Castelló.

Obté el magisteri el dia 4 d'abril del 1756, apadrinat per Vicente Pachés. És el clavari Evaristo Vizcarro i els majorals Gregorio Tomás i Tomás Dols, mentre que Francisco Escuder, era el clavari i Joaquín (°?) i Pedro Garserán els majorals de l'any anterior (Luis Breva).

Atorga testament el 23 d'octubre del 1778. En el document apareix el seu germà Pedro Juan Pellicer i es diu que era fill del també mestre d'obres Nicolás Pellicer (Bernardo Vicente).

El 24 d'octubre del 1778 ell i el seu germà Pedro Juan es reparteixen els béns de son pare. Actuaran de perits Joseph Bueso i Pedro Vilallave (Bernardo Vicente)

El 5 d'agost del 1792 ja és mort i els seus hereus es reparteixen l'herència (Bernardo Vicente).

Polo, Bautista

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 30 d'agost del 1770 obté el magisteri. L'apadrina Joseph Dols de Joseph. Thomás Pachés major i Thomás Pachés menor i Gaspar Navarro són el clavari i majorals del 1769. Joseph Dols de Nicolás, Francisco Dols i Juan Pachés, clavari i majorals del 1770. (Luis Breva).

El dia 8 de març del 1771 compra una casa a Castelló, de la qual rebrà carta de pagament el 21 d'agost del mateix any (Manuel Sidro y Periz)

Polo, Raymundo

Mestre manobre.

El 12 de juliol del 1790, juntament amb Josepha Polo, dóna poders notariais. (Felipe Meliá Traver).

Queralt, Miguel

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 31 de maig del 1738 fa testament la seua vídua Beatris Llopis. (Luis Breva).

Ramos, Francisco

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 10 d'abril del 1745 fa societat amb la seua dona Rosa Pachés, filla de Juan Thomás. (Luis Breva).

El dia 19 de novembre del 1750 atorga carta de pagament per les obres fetes en casa de Bernarda Feliu, a Castelló (Joaquín Benedito).

El 26 de novembre del 1752 és el clavari del gremi de manobres de Castelló, format també per Pedro Vilallave i Vicente Pachés, menor, com a majorals i per Juan Pachés, Thomás Pachés, Miguel Bueso, Nicolás Pellicer, Joseph Ramos, Joseph Dols de Nicolás, Joseph Balaguer, Joseph Vilallave de Ignacio, Pedro Garcerán, Joseph Bueso, Francisco Escuder, Joseph Dols de Joseph, Miguel Nebot i Vicente Pachés, major. Junts atorguen poder a Vicente Pachés, major i a Miguel Bueso, segurament per defendre la supressió de sises i arbitris davant el govern de Madrid (veure Bueso, Miguel). Només signen el document Joseph Ramos, Joseph Bueso, Pedro Vilallave, Joseph Balaguer, Thomás Pachés i Nicolás Pellicer, perquè els altres no ho saben fer (Juan Pérez).

El dia 13 de març del 1753 continua com a clavari, mentre apareix com a majoral Vicente Pachés, menor, sent membres del gremi Pedro Vilallave, Joseph Ramos, menor; Joseph Dols, Joseph Bueso, Juan Pachés, major; Thomás Pachés, Vicente Pachés, major; Miguel Bueso, Joseph Dols de Joseph de Jayme, Evaristo Vizcarro, Nicolás Pellicer, Joseph Vilallave de Ignacio, Miguel Navarro de Saporta, Joseph Balaguer, Joseph Dols de Nicolás, Miguel Nebot i Pedro Garcerán, mestres i Joseph Dols de Joseph, Joaquín Vilallave i Francisco Dols, oficials. Tots junts atorguen poder. (Juan Pérez).

Fa testament el dia 29 de setembre del 1753. S'hi diu que és marit de Rosa Pachés. (Luis Breva).

Ramos, Joseph

Mestre d'obres de Castelló

Obté el magisteri el 25 de març del 1752 en el gremi de Castelló, davant Miguel Nebot, que és el clavari i de Francisco Ramos i Francisco Escuder, majorals del 1751; de Vicent Pachés, clavari i de Joseph Dols major i Joseph Dols menor, majorals del 1750. L'apadrina Joseph Bueso. Se li manen fer unes plantes com a prova. (Luis Breva).

Roig, Pasqual

Orfebre de Castelló.

Juntament amb l'escultor Raimon Casaus valora els béns de l'herència del doctor Bautista Mas el 5 de novembre del 1796 (Bernardo Vicente).

Salanova, Nicolás

Mestre d'orgues de València

El 16 de març del 1730 signa el contracte per fer l'orgue de la parroquial d'Almassora (Antonio Renau).

Sebastià, Joseph

Escultor de la Vila-reial

El dia 18 d'abril del 1745 Manuel Sebastià, doctor en Sagrada Teologia, capellà de Vila-reial i fill de l'escultor Joseph Sebastià i de la seua dona Maria Campadabal, cedeix al seu germà Joseph Sebastià, apotecari de la Vila-reial, els béns de l'herència, així com també a la seua germana Maria Sebastià, veïna de València. El pare ja és mort (Antonio Renau).

Tomás, Gregorio

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 7 d'abril del 1754 obté el magisteri. L'apadrina Joseph Vilallave, major. És el clavari Joseph Bueso, mentre que Francisco Escuder i Joseph Dols figuren com a majors d'aquest any i Vicente Pachés i Pedro Vilallave són els majors del 1753 (Luis Breva).

El 8 de març del 1767 accepta com a aprenent a Francisco Matamoros. (Luis Breva).

El 27 d'agost del 1770 ven un pati a Vicente Martí, ubicat a Castelló (Vicente Tomás).

Fa una alqueria per al servites del convent de Santa Ana de Morvedre al terme d'Almassora, signant les capitulacions el 9 d'agost del 1775 (Felipe Meliá Traver).

El 14 de setembre del 1794 fa testament (Bernardo Vicente).

Tomás, Joseph

Manobre de Castelló.

El 13 d'abril del 1791 ven un pati a Castelló (Salvador Badenes de Rosales).

Viesca Torre, de la (o de Laviezca); Pedro Juan

Mestre d'obres de Castelló i de València.

El 25 de febrer del 1734 atorga carta de pagament a Joseph Juliá, llaurador per una casa a Castelló. Actua de testimoni Juan Garcia, mestre d'obres de València (Domingo Segarra).

En la mateixa data fa el mateix amb Miguel Forcadell, manobre (Domingo Segarra).

En la mateixa data atorga escriptura de poders a son pare Domingo de la Viesca, mestre d'obres de València i a Josepha Maria Bellido, la seua muller (Domingo Segarra).

El dia 8 de setembre del 1734 el convent de caputxines de Castelló atorga escriptura de venda a Pedro Juan de Laviezca Torre, mestre d'obres de la ciutat de València, d'una casa situada a la plaça de l'arbre de la parròquia de la Santa Creu de València, inclosa en les 1.900 lliures que li havia de pagar segons els capítols de l'obra i fàbrica de l'església del convent. Es diu que l'obra ja està acabada (Domingo Segarra).

Vilallave, Joaquín

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 31 d'agost del 1755 obté el magisteri, sent apadrinat per Vicente Pachés. Evaristo Vizcarro és el clavari i Tomás Dols i Gregorio Tomás són els majorals d'aquest any, mentre que Grancisco Escuder i Joaquín Garcés són els majorals del 1754 (Luis Breva).

Vilallave, Joseph

Mestre d'obres de Castelló

El 14 de maig del 1726 signa les capitulacions per fer l'ermita de santa Quitèria a Almassora, actuant de testimoni Joseph Dols, de Castelló (Antonio Renau).⁷⁴

L'11 de juliol del 1728 atorga carta de pagament i quitança per l'ermita de santa Quitèria (Antonio Renau) (doc I).

El 25 de febrer del 1758 fa unes donacions al seu fill Joaquín. Es diu que es fill de Pedro Vilallave i que té 88 anys (Juan Pérez).

Vilallave de Ignacio, Joseph

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 28 de setembre del 1743, juntament amb la seua dona, Tomasa Mir, atorga carta de pagament a favor de Tomás Mir, llaurador, el seu sogre. S'afirma que és fill d'Ignasio (sic) (Juan Pérez).

El 16 de març del 1749, juntament amb la seua dona Thomasa Mir, ven una alqueria al terme de Castelló (Luis Breva)

El 16 de juliol del 1749 rep carta de pagament del convent de Santa Clara de Castelló per un prèstec (Juan Pérez).

El 27 d'abril del 1760 compra un tros de terra al terme de Castelló (Bernardo Vicente)

Ven juntament amb la seua dona, Tomasa Mir, una casa a Castelló el 19 de gener del 1765 (Domingo Segarra).

Al nostre entendre podria ser fill de Ignacio Vilallave Seglar, batejat el 2 de febrer del 1664,⁷⁵ com deixa veure el seu apel·latiu.

Vilallave, Pedro

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 9 de juny del 1788, juntament amb la seua dona Josefa Mañá, casa al seu fill, Andrés, del qual no s'especifica l'ofici, però que sabem que era llaurador per una nota a continuació, amb María Theresa Benedito (Salvador Badenes de Rosales).

El mateix dia arrenda un tros de terra al seu fill Pedro Vilallave, llaurador (Idem).

Idem al seu fill Andrés, també llaurador (Idem).

Vilallave, Thomás

Mestre d'obres de Castelló.

El dia 30 de desembre del 1747 atorga carta de pagament per un tros de terra (Luis Breva).

Atorga testament el dia 17 d'abril del 1748. Hi s'afirma que és pare de Pedro Vilallave i avi de Thomás Vilallave. Deixa al seu fill els instruments de l'ofici i alguns quadres i escultures. (Luis Breva).

74. Aquest document figura en SORRIBES, J. i AGUT, F. "La ermita de santa Quitèria. Datos para su historia", programa de festes de santa Quitèria, 1984, s/p.

75. OLUCHA I MONTINS, F., "Dos siglos", pp. 84-85.

Vilallave, Thomás

Manobre de Castelló

El dia 15 de març del 1764 Salvador Montoliu reconeix en document notarial haver comprat una casa a Thomás Vilallave, manobre. (Luis Breva).

Vilar, Rafael

Orfebre de València.

L'11 de novembre del 1762 rep pagament per una joia de diamants que ha fet per a Francisco Giner (Bernardo Vicente).

El 19 de desembre del 1777 li fa un prèstec de 600 lliures al notari Bernardo Vicente (Bernardo Vicente).

El 17 de maig del 1779 compra unes terres al terme de Castelló (Bernardo Vicente).

Vilar, Ramón

Orfebre de València.

De Castelló estant el 24 de juny del 1790 dóna poders al també argenter Mariano briester i al seu fill Ramón Vilar, també mestre argenter, per acceptar l'arrendament de sa casa a València, ubicada a la parròquia de Santa Caterina. (Felipe Meliá Traver).

Vizcarro, Evaristo

Mestre d'obres de Castelló.

El 20 de novembre del 1734 signa document de constitució de societat, manifestant que és fill de Joseph Vizcarro i Anna Sanz (Luis Breva).

El 19 de juliol del 1750 paga unes terres (Luis Breva).

El 3 de març del 1768 fa testament la seua dona Teresa Rovira (Manuel Sidro)

El 11 de novembre del 1768 parteix els béns de la seua muller, Theresa Rovira amb els seus fills, cap dels quals és manobre.

El 30 de novembre del 1770 signa les capitulacions matrimoniales del seu fill Joseph Vizcarro, llaurador, amb Maria Francisca Sidro (Manuel Sidro y Periz).

El 1 d'abril del 1772 fa declaració i obligació respecte d'alguns béns de la seua muller Francisca Falomir (Juan Pérez).

DOCUMENTS

I

11/7/1728

Joseph Vilallave atorga carta de pagament per l'ermita de santa Quitèria d'Almassora.

Antonio Renau

APC

En la Villa de Almassora, a los oze dias del mes de Julio de mil Setecientos Veinte y ocho años, ante mi el escno. Y testigos Infratos paresieron de una parte el ldo. Joseph Sans Pbro. Beneficiado en la Iglesia Parral de esta Villa de Almassora y Joseph Simo Mercader Vezino de la ciud. De Vala. Y constituido en esta dha Villa administradores de la Fabrica dela Iglesia

de la Gloriosa Santa Quiteria y de otra Joseph Vilallave albañil principal, y Matias Mares, su fiador Vezino de la Villa de Castellón pentes a este otorgamiento (y á todos, yo dho otorgante doy fee conosco) e dhos administradores dixeron que ajustaron la obra y fabrica de dha Iglesia con dho Joseph Vilallave Maestro y su dho fiador en la quantia de ciento Sessenta y cinco libras Moneda de este reyno aviendo de observar los Capítulos y forma expreados en la escra. De obra que autorize yo dho esno. A los Catorze dias del mes de Mayo de mil Setecientos Veynte y seis años y aviendo dho Maestro y su fiador cumplido con dhos capítulos perfeccionando aquella según arte e Igualmente aviendo recibido el predicho Vilallave y su fiador las mencionadas ciento Sessenta y cinco libras en que se ajusto dha obra: quieren que se otorgue por ambas partes carta de pago y finiquito en forma, y los referidos lo han tomado por bien y deseando llevar lo tratado a su devido efeto otorgan los memorados Ldo. Joseph Sans Pbro. y Joseph Simo en dhos nombres que se dan por satisfechos a su voluntad de la referida obra y que el dho. Vilallave y su fiador han cumplido en dhos Capítulos, y perfeccion de dha. obra, en el modo y forma que en dha escra. Se contiene por lo que les sacan de la obligacion en que estaban Constituidos, y assi mesmo el referido Maestro y su fiador otorgan haver avido, y recibido de los relacionados administradores las predichas Ciento Sessenta y cinco libras de dha moneda realmente y de contado de las quales se dan por entregados a su voluntad y renuncian la excepcion de la non numerata pecunia leyes de la entrega e prueba de su recibo por lo qual ambas partes la una ala otra y la otra a la otra se otorgan Carta de pago y Finiquito con forma dando por Rota y canselada la escra. De obras citada para que no valga, ni haga fee en Juycio, ni fuera de el y su Firmesa obligaron en los respective nombres sus personas y bienes havidos y por haver en cuyo testimonio assi lo otorgaron en dha Villa en los dia mes e año Sussodhos y lo firmaron Siendo testigos Francisco Martinez labr. Y miguel Clofench Sapatero Vezinos de dha Villa de que doy fee

Juseph Sans Pbro y Admindr Juseph Vilallave Ante mi Antonio Renau escno.

II

7/11/1736

Joseph Marco s'obliga a fer un retaule per a la capella de sant Pere de l'ermita de Lledó a Castelló.

Luis Breva

APC

Sepan quantos esta escritura de obligacion, y promesa vieren como Yo Joseph Marco escultor vecino de la Vall de Uxo, y al presente allado en esta villa de Castellon de la Plana de mi libre Voluntad sin premio, ni fuerza alguna, y siendo sabidor de mi drecho y delo que en este Casso me toca y pertenesce Prometo y me obligo a haser un retablo por quenta y rason de el Dr. Juan Vilarroig Pbo. Vecino de esta villa de Castelon dela Plana como administrador y manumisor delos bienes, y herencia del difunto Pedro Breva notto, para la Capilla de Sn Pedro, Apostol que se halla Construida dentro de la Yglesia de Nuestra Señora del Lidon para dho fin, laqual esta cita en el termino y huerta de esta villa, el que me obligo a dar concluido indefictiblemente para el dia de Pasqua de resurrección primer viniente del año que viene mil Setecientos treinta y siete de Madera de pino de buena calidad según esta conve-

nido y ajustado entre mi dho Dn. Juan Vilarroig Por precio de Cinquenta y Sinco Libras de moneda de este Reyno, delas quales he recibido realmente y de contado la suma de veinte libras de dha moneda en presencia del essno. y testigos Infraescritos de que le pedimos de fee y Yo el presente esno. Le doy de que en presencia mia y de los testigos Infraescritos dhas veinte libras pasaron de mano de dho Vilarroig en dho nombre alas de el referido Joseph Marco y de ellas se dio por entregado á su voluntad delas que otorga carta de pago, finiquito y recibo en forma a favor de dho manumisor y las restantes treinta y sinco Libras me obligo a pagarselas para semejante dia de Pasqua de resurreccion en que debe dar concluyo el susso dho retablo y no de otra manera cuyo retablo de vera dho Marco poner en su puesto, y lugar, el que de vera ser visurado por un experto de escultura y encontrando tener algun defecto tenga obligacion de pagarle dho Marco y al contrario sino se enuentra tener imperfeccion ninguna haya de pagar y satisfacer yo dho Dr. Juan Vilarroig, Y para seguridad de todo lo arriba referido Yo el dho Marco doy en fiador a Juan Valles Labrador vecino de esta dha Villa, quen como estuviesse presente dixo que se obligava Juntamente con dho Marco acumplir todo quanto va referido y al pago de dhas Cinquenta y Sinco libras sola obligacion de su persona y bienes havidos, y por haver lo que ofresemos cumplir ambas las partes llanamente y sin pleito alguno con las costas dela Cobranza cuya exn. Deferimos en nuestro Juramento y esta escritura y nos relevamos de otra prueba e a su firmesa ambas las partes obligamos nuestras personas y bienes respective, y rentas havidas y por haver. Y damos poder a los Justicias esto es nosotros los dhos Marco y Valles alas de Su Magd y en especial alas de esta dha Villa a cuya Jurisdiccione nos sometemos eâ nuestros bienes y renunciemos nuestro propio fuero Domicilio y vecindad y otro que nos pueda favorecer y la ley si convenierit de Jurisdiccione omnium Judicum y la ultima pramatica de las sumiciones y demas leyes y fueros de nuestro favor Y la ley de duobusreis debendi el autentica presente hoc Sta. De Fide Jusonibus, y el beneficio de la division y excusion y demas de la mancomunidad y fianza e Yo el dho Dr. Juan Vilarroig pbo alas Ecclesiasticas de mi fuero para que nos apremien como por sentencia passada en cossa Jugada y por Nosotros consentida y renuncio el capitulo Juan de penis oduardus de Solucionis, de cuyo efeto soy sabedor y los demas de mi favor porque como Sabidor de ellas, y avisado en especial de su efeto quiero no me valgan ni aprovechen en este casso En cuyo testimonio ambas las partes otorgamos La presente en la manera que dho es en la Villa de Castellon de la Plana a los siete dias del mes de Noviembre de Mil Setecientos treinta y seis años: Siendo presentes por testigos Juan Pico y Pasqual Rovira Maestro de Niños, de dha Villa Vecinos y los otorgantes â quienes yo el presente esno doy fee conosco el que supo escribir lo firmo y pr el que dixo no saber a sus ruegos lo firmo uno de dichos testigos.

Pasqual Rovira

Ante mi

Luys Breva

III

1/4/1742

Joseph Vilallave atorga carta de pagament pel preu de l'ermita de la Mare de Déu de l'Adjutori de Benlloch.

Timotheo Torres

APC

Essra. de cumplimiento del precio de la obra de la Virgen del Ayutorio otorgada por Joseph Vilallave Albañil. En 1 de Abril del 1742 años. En la Villa de benlloch al primer dia del mes de Abril de mil setecientos quarenta y dos años; Antemi el Escrivano y testigos infraescritos parecio Joseph Vilallave Maestro de Obras vecino de la Villa de Castellon de la Plana, y habitante en esta de Benlloch, de su libre voluntad, sin premio, ni fuerza alguna, y siendo sabidor de su derecho, y de lo que en este casso le toca y pertenece, otorgó estar contento, satisfecho, y pagado de aquellas mil quinientas y cinco libras, precio de la obra de la Yglesia dela Virgen del Ayutorio, que le fue rematada a favor de dicho Vilallave, según escritura, que autorizó Bartholome Carreres Escrivano a los diez dias del mes de octubre de mil setecientos veinte y ocho años; dandose por entregado de ellas á su voluntad sobre que renunció la excepcion de la nonnumerata pecunia, leyes de la entrega, i prueba de su recibo; otorgando carta de pago, finiquito y recibo enforma, á favor de los Administradores de dicha fabrica; y dio por ninguna, rota, cancelada, y de ningun efecto y valor la escritura de Libramiento arriba citada para que no valga, ni haga fe en Juicio, ni fuera del: Y a la firmesa de esta obligó su persona, y bienes havidos, y por haver. Siendo testigos Pedro Andreu el menor, y Pasqual Vives el menor, Labradores vecinos de esta Villa de Benlloch Y no sabiendo escribir Según dixo el otorgante (á quien yo el Escrivano doy fé conosco) á sus ruegos lo firmó uno de dichos testigos.= Timotheo Torres.

IV

12/2/1748

Frai Bernardo de la Purificación i Joseph Palau visures l'ermita de la Mare de Déu de l'Adjutori de Benlloch.

Timotheo Torres

APC

En la villa de Benlloch a los dose dias del mes de Febrero de mil setecientos quarenta y ocho años. Ante mi el Escrivano, y testigos infraescritos parecieron Fray Bernardo de la Purificación Religioso Carmelita descalso, habitante en el Santo Desierto de las Palmas, y Joseph Palau Maestro de Obras vecino de la Villa de la Salsadella, y ambos allados al presente en esta dicha Villa de benlloch, y Dixeron: que en virtud de Juramento; que prestado tienen en mano y poder del Señor Joseph Pons Alcalde primero Ordinario de esta dicha Villa, se han constituido los comparecientes; en la Yglesia Hermita de la Virgen del Ayutorio cita en el termino de esta dicha Villa, a fin de formar visura de dicha Yglesia, según assi lo está mandado por el Ayuntamiento y Eletos de dicha Villa, y fabrica de la Virgen del Ayutorio y Joseph Vilallave Maestro de Obras y executor de dicha Yglesia y que haviendola visto, y reconosido encontraron tener de latitud palmo y medio mas por cada lado de lo que enseña la planta, lo que se sigue de esto, que es a favor de la Obra por estar mas des-saogada para perfeccion dela misma obra, de donde se le sigue al Maestro de la Obra mas gasto en los Arcos y Bovedas; Y asi mesmo en la longitud encontraron dos palmos mas delo que enseña la planta, lo que le sigue de hermonia y perfeccion a dicha Fabrica: En el repartimiento de Bovedas, Pilastras, Crusero y Presbiterio encontraron estar todo ajustado según planta ms que menos favorable ala obra, todo condusente ala hermosura de dicha Orbra: Encontraron las Pilastras, Moretes y rincones todo á esquadra, según demuestra la planta, y

según reglas de arquitectura que enseña el arte, sin escapar de sus palmos: Asi mesmo encontraron tod la obra sin ningun assiento, ni por lo exterior: El Almason delos texados lo encontraron, según tiene capitulado: Aviendo medido los estribos de dicha fabrica, que son dos por cada lado, encontraron tener media vara mas de Masiso cada uno, lo que es de mayor seguridad ala obra: En lo que mira ala media naranxa encontraron, que por lo exterior tiene rafel de ladrillo, y de ello se sigue, que se le da mas fortaleza, y hermosura, lo que no demuestra el perfil, y Capítulos: El pulpito le encontraron mejorado, pues ni palta ni Capítulos no le señalaron al Maestro, sino que haga un Pulpito con su escala, sin desir como, ni tener otra obligacion: Todas las Pilastras de la Yglesia, que demuestran sean lisas en el perfil, las encontraron mejoradas, pues lo pide para su hermosura y adorno por ser cuerpo principal de la Yglesia: La circunferencia de los arcos torales por lo concavo, encontraron mas adorno delo que demuestra el perfil y Capítulos: En quanto al pavimento dela Yglesia solo advierte el Capitulo que se aya de pavimentar de tableros, y no dise Como, y se halla pavimentado a cartabon, lo que es de mas gasto al Artifice, y hermosura dela obra: El Presbiterio se encuentra con el Cascaron, lo que no demuestra el perfil ni Capítulos, de donde se sigue hermosura de dicha fabrica, y mas trabajo al Artifice: En la media naranja en el Sentro se enuestra la moldura, que sircuye toda ella, delo que se sigue fortaleza para ella: En el Arquitrave se encuentra toda la circunferencia de la obra: En las Pilastras, muretes y rincones estan los sentidos retornados, lo que no demuestra el perfil, ni los capitulos lo advierten: En las ventanas dela nave, que son seis, encontraron haver corrido una moldura para mayor adorno, y hermosura de dichas ventanas, sin demostrarlo el perfil y capitulos: En el frontispicio se encuentra una ventana para dar luz, y hermosura de dicha obra, con su adorno por lo interior, sin demostrarlo el perfil ni advertencia de capitulos. En las lunetas que demuestra el Cuerpo de la Yglesia, y los colaterales, que son dies, se encuentran estar mejorados, según perfil y adorno de talla: En la nave de la Yglesia se enuestran seis impostas que demuestran entrada de Capilla, para mayor adorno de la dicha obra: La Portalada la encontraron toda según el perfil, sin faltarle nada de su obligacion, mejorada con tres conchas, una en el nicho principal, y dos en donde estan los Santos Martires, de menos magnitud, dos piramides para remate delas Pilastras lo que no enseña el perfil, y un targeton que demuestra en el Arco de la puerta de la Yglesia, donde esta escurpida un avemaría: El Abosinado, que demuestra ala entrada del Crusero encontraron estar mejorado según planta y perfil: Y assi mesmo encontraron que los fundamentos, según los Capítulos resan, mejorados tres palmos mas, por toda la obra, que vistas las mejoras en dicha Obra, importan la quantia de Seiscientas quarenta y cinco libras; Con la obligacion, que dicho Maestro para cumplimiento de la obra, y salir de su obligacion, haya de componer lo que hay en el campanario que se a cahido por la marcha del tiempo; tendra obligacion de quitar todo lo molido que ay en los desbuelos del frontispicio, y pavimentarlo con buenos tableros, y las juntas embetumadas para mayor fortaleza, bien pavimentado con buen mortero; advirtiendole que el betum que fuesse menester no tiene obligacion el Maestro, sino de mortero de buena calidad: Asi mesmo es dela obligacion de dicho Maestro el parficionar las dos ventanas del camaril, una por cada lado, que no estan perfeccionadas, dexandolas con toda perfeccion: Encontraron faltar dos gradas de piedra labrada: según advierten los capitulos tener dicho Maestro la obligacion de hazer una Sisterna, en la forma que expresan los capitulos, la que no se halla echa. Cuya Visura declararon haver echo bien, y fielmente, según sus conciencias, y en razon de los oficios que exercen, y baxo del juramento que llevan interpuesto: De todo lo qual requirieron a mi el escribano les recibiera escritura publica, para su mayor fir-

mesa, y memoria en lo es de venidero. La que les fue autorisada, siendo de ello testigos Elias Nebot, y Joseph Badia de Visente Labrador de esta dicha Villa de Benlloch vecinos y moradores. Y los otorgantes (a quien el escrivano doy fe conosco) lo firmaron.
Fr. Bernardo De la Purificacion Joseph Palau Ante mi Timotheo Torres Escno.

V

9/5/1753

Joseph Vaquer i Manuel Marco, escultor, s'estableixen com a fiadors de Manuel Ochando per al retaule de Puerto Mingalbo.

Antonio Renau

Fiansa a un retablo

Sepasse por esta Carta como nosotros el Dr. Joseph vaquer de esta presente villa de Almazora vezino, y morador y Manuel Marco escultor de la Valle de Uxó vecino, y hallado en esta dicha villa dezimos que en atencion que Manuel ochando escultor vezino de esta misma villa, tiene concertado con los administradores dela fabrica dela Yglesia Parrochial de la villa del Puerto mingalbo, de hacer y formar el retablo mayor de dicha Yglesia ssegúnPlanta perfil y capitulos que para su perfeccion se han formado, y se ha mandado por dichos administradores al nomvrado Ochando dé fiadores para la seguridad y cumplimiento de dicho retablo, y que le hará según arte planta perfil y capitulaciones, Y para que lo susodicho tenga su devido efecto, nos dichos otorgantes queremos hacer dicha fianza y siendo ciertos y sabidores de nuestro drecho y del que en esse Casso nos toca y pertenece de nuestra libre voluntad sin premio, ni fuerza alguna a los dos Juntos, y de mancomun, a voz de uno y cada uno de nos por si y por el todo insolidum Renunciando como espresamente Renunciamos, la ley de duobus Reis debendi et autentica presente hoc ita de fide Juroribus el beneficio de la divicion y exaccion y demas de la mancomunidad y fianza, otorgamos que nos constituimos por fiadores Reales y Llanos del predicho Manuel ochando obligandonos á que el susodicho hará el suprarreferido Retablo según la planta perfil y capitulaciones que para ello se han formado y con todas las Reglas que Requiere la facultad y sino lo cumpliere se vea por maestros escultores de ciencia y conciencia y si de sus declaraciones constare no estar dicho Retablo conforme a su obligacion, nos obligamos á que el Sussodicho Manuel Ochando lo hará y cumplirá con toda perfeccion según dichas capitulaciones y en su defeto lo haremos nos dichos otorgantes, á nuestras costa buscando maestros habiles yde ciencia y conciencia que hagan dicho Retablo según la predicha planta, perfil y capitulaciones que queremos tener aquí por expresadas como si de verbo ad verbum lo estuvieran, y sin que para ello sea neessario hazer dilig^a. Alguna de citacion, excucion, ni otra de fuero, ni de drecho contra el Sussodicho Ochando, cuyo beneficio Renunciamos, lo pagaremos todo, haziendo para ello, de deuda y casso ageno nuestro propio y para assi cumplir obligamos nuestras personas, y bienes havidos y por haver, y damos poder a las Justicias de Su Magd. En especial alas de la predicha villa del Puerto á cuya Jurisdiccion nos sometemos, ê â nuestros bienes Renunciamos nuestro domicilio y otro fuero que de nuevo ganaremos y la ley si convenerá de Jurisdiccion omnium indicum, la ultima pragmatica delas sumiciones y demas leyes i fueros de nuestro favor y la general deldrecho en forma para que nos apremien de dicho cumplir como por Sentencia passada en cossa juzgada y por nos Consentida. En cuyo testi-

monio assi lo otorgamos en la villa de Almazora a los nueve dias del mes de mayo de mil setecientos cinquenta y tres años. Y dichos otorgantes (a quienes Yo el esno doy fee conosco) lo firmaron siendo testigos el Dr. Vicente Martines y Joseph Marti Navarro amanuense vezinos de dicha villa de que doy fee=

Dr. Joseph Vaquer.

Manuel Marco Escultor

Ante mi

Antonio Renau esno

VI

7/10/1764

Acabada l'església de Cabanes, els fabriquers i el mestre d'obres, Pablo Ferrer, aclareixen comptes.

Joseph Artola

APC

Difinicion de cuentas. Los eletos de la fabrica de Cabanes de una y Pablo Ferrer de otra. En la villa de cabanes á los siete dias del mes de octubre del año mil setts sessenta y quatro, ante mi el esno. y testigos infrastos comparecieron los señores Dr. Thomas Miralles Alcalde mayor, Bautista Planell Alcalde ordº Francisco Marz, Jayme Falomir Regidores, Vicente Mañes procurador Genl. Los Redos. Dr. Joseph Pujante Pbro. Y cura de la Parroql de esta dha villa, el Ldo. Thomas Limiñana tambien Pbro., Joseph Blasco, Manuel Moreno, Thomas Turlo y Thomas Catala, todos eletos, de la Fabrica de la Yglessia Parroquial de la misma de la una parte, y Pablo Ferrer albañil y Maestro de la obra de dha fabrica, vecinos y moradores todos de la referida villa de la otra parte, todos juntos de mancomun á voz de uno y de cada uno de ellos de por si, y por el todo insolidum renunciando como expresamente renunciaron, la ley de pluribus reis debendi; y la autentica presente hoc ita de fide Jussoribus, y el beneficio de la divission y execucion y demas de la mancomunidad Dixeron: Que por quanto el dicho Pablo Ferrer Maestro ha concluydo por su parte la referida obra, en lo que á su encargo ha pertenecido hasta el dia de oy, según lo estipulado en los capitulos y essra. de la referida Fabrica; Y en atencion á que según convenio verbal entre ambas partes, del importe principal de dha obra, se le han rebajado al dho Maestro la quantia de trescientas libras, por la construccion del Campanario, que estava a su cargo construhirle según lo capitulado, y por la rebaja del Cimborio, que tampoco ha fabricado, según se halla convenido en los referidos capitulos, de cuya obligacion queda relevado dicho Maestro, según el citado verbal convenio; Y atendido assi mismo, a que según lo estipulado en la referida essra. de dha obra que estava a cargo del contenido maestro, este de consentimto delos antedichos Eletos ha excedido en mucho de manera que en dha obra se encuentran muchas mejoras, que su importe es de mucha consideracion; Por tanto (á excepcion de la deuda que inferius se hara mencion) ambas partes, se dieron por contentos satisfechos, y pagados, esto es, los citados eletos, de todo quanto el citado Maestro tenia obligacion de construhir, exonerandole de quanto á su cargo â estado y el predho. Pablo Ferrer Maestro, de quanto los antedichos Señores, en el citado noe de eletos estavam obligados á pagarle, y satisfacerle por razon de las insinuadas obras, y otorgó Carta de pago, y finiquito en forma, a favor de dhos Señores en el citado nombre; Y atendido igualmente, â que aviendose passado cuentas generales,

entre los mencionados señores en dho nombre, y el referido Maestro, consta que dicha Fabrica, queda alcanzada en la quantia de Quinientas y cinquenta libras, que se han de pagar al relacionado Pablo Ferrer Maestro, a cumplmtº del importe total de dha obra; Y atendido ultimante. A que el citado Maestro hace remission a favor de dicha Fabrica dela quantia de trescientas libras, es visto que la referida Fabrica esta deviendo al contenido Pablo Ferrer Maestro de la quantia de Duscientas, y cinquenta libras; Y por tanto de nro buen grado y cierta ciencia y entendidos de nro derecho ottorgamos que semos legitimos, y verdaderos deudores, en dicho nombre al expresado Pablo Ferrer Maestro, que esta presente, y á los suyos, delas antedhas Duscientas y cinquenta libras moneda valenciana, a cumplimto. de todas las referidas obras y las que en el mismo nombre prometemos pagar llanamente y sin pleyto alguno con las costas dela cobranza, cuya execucion difirimos con esta escritura, y su Juramento, y le relevamos de prueba otra, al referido Maestro eo a quien su dro representare dentro el termino de dos años, contadores del dia de oy adelante, Y ambas partes por lo que á cada una de nos reciprocamente toca y pertenece á cumplir obligamos, esto es, Yo el dicho Pablo Ferrer mi Persona y bienes, e nosotros los citados eletos, en dho nombre, los propios, y rentas de dicha Fabrica havidos, y por haver; Y damos poder á los Justicias y fuerzas, esto es, nosotros los mencionados sacerdotes, a las de nro fuero, á cuya jurisdiccion nos sometemos, y renunciamos el capitulo: Juan de poenis oduardus de Solutionibus, de cuyo efeto somos sabedores, para que al cumplimto. nos apremien, como por sentencia pasada en cosa juzgada, y por nosotros consentida; Y juramos more sacerdotali, que no nos opondremos contra esta escritura, ni pediremos el beneficio de la restitucion in integrum ni absolucion, ni retaxacion de este Juramtº á quien nos la pueda conceder, y aunque de proprio motu se nos conceda, no usaremos de ella sopena de perjuros; e nosotros los demas ottorgantes, en dho noe., â los Justicias, y jueces de su Magd. Y en especial a los que de esta causa puedan conocer, â cuya jurisdiccion nos sometemos, y obligamos, ê â nros. Bienes renunciando uro propio fuero Jurisdiccion; y domicilio, ê â la ley si convenerit ff. De Jurisdictione omnium Judicum, y a la ultima pragmatica delas sumisiones para que al cumplimto nos apremien como por sentencia passada en Juzgado, y por nosotros consentido: En cuyo testimonio juntos ut supra ottorgamos la pnte. Ante el essno. de Jusso en dicha villa de Cabanes, á los dia, mes, é año arriba señalados, siendo presentes por testigos: Francisco Soliva, y Joseph Eixeri Labradores de esta dicha villa vecinos, y moradores; Y de los ottorgantes (á quien Yo dho essno. doy fee que conozco) lo firmaron los quatro siguientes assi por si, como pr los demas que supieron, y por los que dixeron no saber a sus ruegos lo firmó uno de dhos testigos, y tambien los firmo el nominado Pablo Ferrer, de que doy fee=

Mn. Thomas Limiñana Pbo.	Manuel Moreno	pablo Ferrer
Dr. Thomas Miralles	Franco. Soliva testigo	
Franco. Marz	Ante mi Joseph Artola essno.	

VII

4/12/1766

Pablo Ferrer atorga carta de pagament per l'església de Cabanes.**José Artola.****APC**

En la villa de Cabanes á los quatro dias del mes de Deziembre del año mil setecientos sesenta y seis, ante mi el essno. y testigos Infrastos comparecio Pablo Ferrer Maestro Albañil, vecino dela villa dela sierra den Garcerán, y hallado al presente en esta y a quien Yo dho essno. doy fee que conozco y Dixo: Que con essra. de difinicion de cuentas, entre dho ottorgante, y los eletos dela Fabrica de la Parroql. Yglesia de esta dicha Villa que autorizó el Infrasto essno. á los siete dias del mes de octubre del año passado mil setecientos sessenta y quatro, consta que dichos eletos confessaron dever a dicho ottorgante, la suma de Duscientas y cinquenta libras moneda valenciana acumplimto. De todas las obras de la referida Fabrica; Y attento a que dhos Eletos le han satisfecho toda la antedicha quantia por cuya causa ha sido requerido el citado ottorgante para que les ottorgue carta de pago, y finiquito en forma de la nominada cantidad, y visto por dho ottorgante ser justo y á razon conforme lo por aquellos pedido, lo ha tenido por bien; Y por tanto, de su libre y espontanea voluntad, y de su buen grado y cierta ciencia, y entendido de lo que en este casso le compete, confiessa haver recibido realmente, y decontado, y a toda su voluntad, de los dhos electos que estan ausentes, y presente el lido. Thomas Lumiñana Pbro., y otro delos contenidos eletos, las contenidas Duscientas y cinquenta libras dela citada moneda; Y por no ser estas de presente, aunque es cierto y verdadero su recibo, renunció, la excepcion dela innumerata pecunia leyes de la entrega, é preceva, y á todo dolo, y engaño, y ottorgó carta de pago, y finiquito en prma. a favor de los predhos. Eletos, y les exoneró de la obligacion en que estaban constituhidos, y por ninguna, rota y cancelada, la contenida obligacion, para que no valga, ni haga fee en Juzio, ni fuera de el; Y para su cumplimto. obligo su Persona y bienes havidos, y por haver; Y assi lo ottorgó, y firmó, siendo testigos Jayme Falomir, y Joseph Ferreres texedores, este de la villa de San Matheo, y aquel de esta dha villa vecinos, y moradores, respective, de que doy fee.

Pablo Ferrer Ante mi Joseph Artola essno.

VIII

12/12/1767

Joseph Gascó i Juan Argente atorgen carta de pagament per les obres de l'ermita de Lledó a Castelló.

**Bernardo Vicente
APC**

Carta de pago de Joseph Gasco y Juan Argente, á favor de la Administracion de N^a Sra. del Lidon.

En la villa de Castellon de la Plana, a los doce dias del mes de Diciembre de mil setecientos sesenta y siete años. Antemi el infraescrito esno. Parecieron Joseph Gasco y Juan Argente, Maestros de obras vecinos de la ciudad de Valencia, hallados en la presente Villa, a quienes doy fe conozco, juntos de mancomun á voz de uno, y cada uno de por si Dixeron: Que en el año mil setecientos sesenta y dos, en esra Ante Joseph Avinent otorgaron contrata con la Administracion de Nuestra Señora del Lidon, Patrona de la presente villa, para la reedificacion de su Templo, que tiene en la huerta de esta Villa, por precio de dos mil seiscientas cinquenta libras, moneda de este Reyno, por las que se obligaron al cumplimiento y execucion de dha Obra, bajo los pautos comprehendidos en Capítulos y segun Planta; Y assi

mesmo que devian cobrar la citada cantidad en distintos plazos: Y respeto de haverse fenecido la renovacion de dho Templo de Nuestra Señora, y venido el caso de hacer el pago del ultimo plazo, estando para efectuarse el pago, presentes los Señores Mosen Bautista Brull Presbitero, Prior de la citada Administracion Don Vicente Vives de Portes, y Don Juan Bautista Marti Diputados de dha administracion, para este fin, en la junta celebrada en este dia Ante Joseph Martinez confiessen haver recibido de dha administracion la quantia de dos mil quinientas sesenta y nueve libras, trese sueldos, y tres dineros, moneda de este Reyno, á saber mil ochocientas veinte y quatro libras, que tienen recibidas, y firmado Vales, que ahora confiessen darse por entregados á su voluntad, con renuncia que haran de las leyes non numerata pecunia; entrega, é prueba; y setecientas quarenta y cinco libras, trece sueldos, y tres dineros que reciben realmente, y de contado por manos de Mosen Luis Brea Presbitero y en presencia de dhos Diputados (doy fee) Por lo que otorgan carta de pago en toda forma á favor de los Administradores de dha Nuestra Señora del Lidon, de las dos mil quinientas sesenta y nueve libras, trece sueldos, y tres dineros, comprehendiendo qualquier recibo firmado hasta este dia, dando por libre á la administracion dela obligacion contrahida en dha contrata, en quanto mira á esta cantidad de que otorgan carta de pago. Y se convence que para el cumplimiento de las dos mil seiscientas cinquenta libras importe dela obra, según dha Contrata, restan ochenta libras, seis sueldos, y nueve dineros, que pretenden no haverlas recibido, orque no tienen firmada la libranza expedida por los Eletos de la fabrica contra Don Felix Tirado Depositario, y se retiene la administracion dha resta hasta tanto que se averigüe y liquide si se han entregado ó no, a dho Juan Argente; sin embargo que este no tiene firmada la libranza, y caso que no se justifique este pago se reservan el derecho de cobrarlas. Para cuya firmeza obligaron sus Personas, y bienes havidos, y por haver: siendo testigos Carlos Merce Soguero, y Joseph Falomir, escriviente Vecinos de la misma. Y lo firmaron los Otorgantes doy fee=

Joseph Gasco

Ante mi

Juan Argente

Bernardo Vicente

IX

9/7/1773

Partida de bateig i de noces de Joseph Ochando, escultor.**Fernando Renau****APC**

En la villa de Villarreal a los nueve dias del mes de Julio de mil Setecientos y tres años estando en el Archivo de la Parroquial Iglesia de esta misma villa Yo el infrato Esn°. Juntamente con el Dr. En Sagrada Theologia Pasqual Gil Pbro. Archivero dela referida Parroquial Iglesia; compareció antemi el infrato. Esn° y testigos Pasqual Sans Maestro Cirujano vecino de la propia (a quien doy fee conozco) y en la forma que mejor proseda de drecho Dixo: Que asus dros. Convenia el que dho Dr. Gil como a Archivero exhibiese los quinque libris en donde se hallan los Bautismos y Desposorios de Joseph Ochando Carpintero el de Josepha llorens, como tambien el desposorio del referido Joseph Ochando y que de todos ellos Sele librase Esr^a publica por el Infrato Esn°. para que contase en lo venidero y por que asi convenia asus derechos; en virtud de dho requerimiento el expresado Dr. Pasqual Gil

presentó y exhibió al Infrato esno un libro bien encuadernado, y nada sospechoso, en donde estan escritos los Bautismos desde el año mil Seiscientos treynta y nueve hasta el de mil Settecientos y quinse, y en el año mil Seiscientos setenta y Sinco en el titulo de Bautismos encuentre el siguiente= En dies de Abril seiscientos setenta y Sinco Yo Mn. Vicente Guitart Prebere Bategi â Juseph Jaime Vicent fill de Joseph ochando fuster y de Theresa Guitart Conyuges foren Padrins lo molt Reverent Mn. Juseph Casanova Prevere vicari Perpetuo dela presente Parroquial y Anna guitart y de Pesset tots Parroquians (°?)=

(°) Y en el quinque libris de Desposorios en el año mil Seiscientos noventa y ocho, que es en donde empiessa dicho libro bien compuesto, encuadernado y nada sospechoso se encuentra la partida del thenor siguiente= A quinse de octubre de mil Siscents Noranta huit Yo Mn. Juseph Alberola prebere vicari de la Parroquial de Vilarreal desposi y doni missa ab les ben-dissions nupsials â Juseph Ochando fadri escultor fill de Juseph ochando fuster y de la quondam Theresa guitart conyuges de part una y de altra ab Theresa Gascó Donsella filla de llorens Gascó y de la quondam Esperansa Boix conyuges, tots Parroquians nostres foren presents, y per testimonis Pasqual Alberola ciudadá y Geroni mansanet y altres tots Parroquians (°?) cuyas partidas concuerdan bien y fielmente con las que se hallan (°?) y escritas en dhos libros que devolví al referido Dr. Pasqual Gil Archivero a que en todo se referio, Y para que delo referido conste â donde convenga libro y authoriso la prte. Esra. Â requerimto. Verbal del expresado Pasqual Sans en esta villa de Villarreal a los referidos dia mes e año y lo firmó dho requiriente siendo testigos Nicolas Ferrando manuense y el Dr. Joseph Escuder Pbro. Vecinos de esta villa detodo lo qual doy fee.

Pasqual Sans Cirujano

Ante mi Fernando Renau esno.

X

17/6/1774

Ordenances del gremi de manobres, pedrapiquers i paletes de Castelló.

Bernardo Vicente

APC

(°) Ordenanzas de l'oficio de Albañiles, Canteros y Mamposteria de la espresada Villa.

1°

primeramente establecemos, y ordenamos: Que para qualquiera Persona que quiera ser examinada, y admitida al oficio de Albañilería, Canteria y mamposteria, haya de pagar a la Arca de aquel, sea natural, o forastero de los dominios de N.R.P. ó fuera de ellos doce libras ademas delas propinas que ávajo se diran, y que al dia quese pedirá el examen, haya de entregar el examinante Arca de áquel, y la otra mitad el dia que dará el examen. Y si sucediese que fenecido el plazo para examinarse no se hallare havil y suficiente para dho. Magisterio sele haya de conceder nuevamente de gracia seis meses, para que estudie, y se perfeccione; y si fenecidos no se hallase havil para dho Magisterio, sea despedido restituyendole la quantia que huviese depositado, y satisfaciendo las propinas prevenidas en este Capitulo que son a cada uno de los examinadores doce sueldos, y al escrivano por la escriptura y asistencia doce sueldos, como y tambien al Alguacil del Governador que asistiese seis sueldos.

2º

Otrosi: Que para que alguno sea admitido al Magisterio del citado oficio haya de detener la obligacion de hacer constar haver estado afirmado en Maestro de dho oficio quatro años, y tres de oficial; Y no constando de dhas circunstancias no se le pueda dar el Magisterio. Y si fuese el tal examinante casado, por cada mes que le faltara de oficial a dhos tres años haya de pagar a la Arca del oficio diez sueldos, son comprehendere en esto los Canteros, eo, pedrapiqueros porque estos sera bastante la practica de tres años en qualquiera parte que sea ya sea natural o forastero, bien que lo deverá hacer constar en publica forma.

3º

Otrosi: Que siempre, y quando sucediese el caso de hir algun oficial forastero á dha Villa, no pueda trabajar en casa de ningun Maestro delos del citado oficio, que primero no sea manifestado a los Clavario, y Mayorales, y que pague al Arca de dho oficio diez sueldos, por razon de entrada, vajo pena de seis libras, aplicada la mitad para nuestras penas de Camara, y la otra para el Arca de dho oficio.

4º

Otrosi: Que qualquiera oficial de dho Reyno de Valencia, y de Aragon, y Castilla que fuese a la expresada Villa de Castellon de la Plana, y quisiera ser Maestro del citado oficio, y aquel contrajese matrimonio con hija o Nieta de Maestro de dho oficio, sele pueda dispensar un año de Aprehendiz sin mas dispensa enlos tres de aprehendizaje, y otro de los tres de oficial, y se le haya de dar el Magisterio como si fuese hijo de Maestro de dho oficio, y en la calidad de que aquella quantia que havia de pagar, no casandose con hija, o nieta de Maestro de dho oficio, sirva de aumento de dote para aquella.

5ª

Otrosi: Que ningun Maestro de dho oficio pueda tener, ni admitir en su casa ningun Aprehendiz que esté afirmado o concertado en casa de otro Maestro de dho oficio hasta tanto tenga licencia de aquel bajo lapena de lo contrario de tres libras aplicadas como en la ordenanza tercera: Pero habiendo justa causa en dho Aprehendiz para la separacion, no se le impedirá afirmarse con otro Maestro.

6ª

Otrosi: Que ningun Maestro de dho oficio pueda entrar o trabajar en hacienda que otro Maestro, tenga prevenida â estajo, o jornal, sin tener licencia del Maestro que la concerto, bajo lapena de seis libras aplicadas la mitad a nuestra penas de Camara y la otra mitad al Arca del oficio sino fuese que el tal Maestro no travajase en dha hacienda, que concertó con el Dueño de aquella o quisiese dho Dueño aumentar de Maestros teniendola dada a jornal, por que ental caso, si el dho Maestro no tuviese concluida la obra, dando el Dueño los per-trechos, y las pagas entre aquellos hechas, y jornales, esté en facultad de dho dueño el poder elegir otro Maestro, para acavar, y perfeccionar dha obra, y proseguir aquella.

7ª

Otrosi: Que los hijos de Maestro de dho oficio, que querran crearse en Maestros de aquella pague cada uno a la arca de dho oficio la cantidad de cinco libras, contal que haya de pedir

plazo, Y hacer todas las cosas que se deven hacer en las creaciones de Maestros, es a saber: pagar a los oficiales de dho oficio lo que se previene en los Capítulos, por razón de sus Propinas.

8^a

Otrosi: Que qualquiera Maestro de l'oficio de obras, Pedrapiqueros, Canteros y mamposteros, que hará qualquiera hacienda, y obra para qualquiera persona, asi de la citada villa, como de su termino, constando por visura ser dicha obra fabricada contra arte, y falsa, tenga obligacion el tal Maestro de deshacer dha obra, y bolverla a hacer a sus propias costas.

9^a

Otrosi: Que todos los Maestros de dho oficio tengan obligacion spre que succeda el darse fuego a algunas casas de la citada villa de Castellon de la Plana, ó arrabales, de acudir con sus Ynstrumentos que combengan a socorrer a la tal casa, ó casas que subcederá la tal quema; Y los Maestros que no acudiran, siendo avisados por la Campana, como no se hallen enfermos, o legitimamente impedidos incurran en la pena de tres libras, aplicada la mitad a nuestras penas de Camara y la otra a la Arca del oficio.

10^a

Otrosi: Que ninguna Persona pueda trabajar el oficio de Alvañiles, Pedrapiqueros, Canteros, ni mamposteria en dha Villa sus arrabales y termino sin ser Maestros examinados por el Clavario, Mayorales y Veedores del referido oficio, bajo la pena de tres libras, aplicada como en la ordenanza antecedente, y la herramienta perdida.

11^a

Otrosi: Que los que querrán ser examinados en Maestro de dicho oficio de Albañiles, Pedrapiqueros, Canteros y Mamposteria, sea en esta forma: que el havrá practicado solamente de Alvañil, sea solamente de Alvañil; el que de Pedrapiquero, Pedrapiquero; el de Cantero, Cantero, y el de Mamposteria, mampostero, y no de otra forma.

12^a

Otrosi: Que pueda dho oficio sin incurso de pena alguna, si solo con la aprovacion del nuestro consejo, añadir y formar entodo tiempo aquellos Capítulos, y ordenanzas que tubiere por combeniente dho oficio tanto para un buen regimen, y gobierno, quanto en lo perteneciente al bien comun.

13^a

Otrosi: Que asistan los Yndividuos de los Gremios a las fiestas, y funciones; Que presentando titulo legitimo de Maestro qualquiera forastero, se le admita en su respectivo oficio, sin pagar cosa alguna a el correspondiente Gremio, ni nuevo examen: Qualquiera Maestro de estos Gremios que tenga titulo legitimo de otra parte no se le impida su ejercicio, y si quisieren incorporarle en su respectivo Gremio pague solamente las anuales cargas de el, como los demas (°)

XI

9/12/1777

Francisco Dols fa declaració jurada com a mestre d'obres de les Aules de Gramàtica de Castelló per tallar uns pins.

Bernardo Vicente

APC

Relacion Jurada de Francisco Dols maestro Albañil.

En la Villa de Castellon de la Plana a los nueve dias del mes de Diciembre de mil setecientos setenta y siete años: Ante mi el esno. Y testigos infraescritos parecio Francisco Dols Maestro Albañil vezino de dicha villa â quien doy fee conozco y dixo: Que estando a su cuidado la Fabrica y construccion delas Aulas de Gramatica que a expensas del Ilmo. Señor Dn. Josef Climent Obispo que fue de Barcelona se hacen en la presente Villa en beneficio de su comun para enseñanza publica y necesitado de madera de buena calidad que la ay en los pinares y montes propios del termino del Real Monasterio de Benifasar Monjes Bernardos del presente Obispado de Tortosa, y ser precisa una relacion Jurada del Maestro de la obra que acredite al Señor Comissario de Marina los pinos que deverán cortarse delos montes de dicho Rl. Monasterio, para el espresado fin: Por tanto como Maestro de la referida Fabrica voluntariamente juro â Dios Nuestro Señor y â unas Señal de Cruz que hizo en forma de derecho en cuya virtud hizo relacion de que para la referida Fabrica se necesitan cortar cien Pinos de los referidos montes y pinares. Y que la verdad conformada a la experiencia que como Maestro tiene de semejantes obras, y assi lo ratificó y firmó haviendome requerido lo recibiese por Escra. Publica para que conste en todo tiempo. Y assi se autorizó siendo presentes por testigos Dr. Domingo Roig Presb^o y Carlos marques Cerero de la presente Villa vezinos de todo lo qual doy fee=

Antemi

Bernardo Vicente

XII

12/2/1778

Francisco Dols, manobre i Manuel Segarra, fuster, com a mestres de les obres de les Aules de Gramàtica de Castelló fan declaració jurada per tallar uns pins.

Bernardo Vicente

APC

Relacion Jurada de Franco Dolz y Manuel Segarra.

En la villa de Castellon dela Plana â los doze dias del mes de Febrero de mil Setecientos Settenta y ocho años: ante mi el escrivano, y testigos infraescritos parecieron Francisco Dolz Maestro albañil y Manuel Segarra Maestro Carpintero vecinos de la presente Villa (â quienes doy fee conozco) Dixeron: Que estando a su cuidado la fabrica y construccion delas Aulas de Gramatica que a expensas del Ilmo. Señor Dn. Josef Climent Obispo que fue de Barcelona se hacen en la presente Villa en beneficio de su comun para enseñanza publica; y

necesitandose en el dia de doze Cabrion ô Bigas de veinte y siete palmos de largas, y palmo y medio en quadro de grueso que sean de buena Calidad; Y haviendolas en los Montes de los lugares de Fedres y Coracha therritorio del Real Convento de Benifasar monges Bernardos en el presente Obispado de Tortosa necesitandose de una relacion jurada por los Maestros de la Obra para acreditarlo al Señor Comisario de Marina para la licencia del Corte de Pinos correspondientes, â fin de que dichas Piezas de Madera sean correspondientes â la bondad y resistencia que pide dicha Fabrica: Portanto voluntariamente juramos â Dios Nuestro Señor, y â una Señal de cruz que hacen en forma de drô., y como tales Maestros hacen relacion de que es verdad se necesitan dichas Piezas para la expresada Fabrica, en que se afirman como â Maestros directores de la citada obra, y me requirieron lo recibiese por escritura publica para que conste en todo tiempo, y assi se authorizo: siendo presentes por testigos el Dr. Miguel de Puertolas Pbro., y Antonio Galve moralista de la presente Villa vecinos y lo firmó el referido Dolz, y por dicho Segarra que expresó no saber escribir lo firmó â sus ruegos el primero de los testigos: De todo lo qual doy fee=

Ante mi

Bernardo Vicente